

Elk huishouden is maatwerk

Een onderzoek naar een gerichter afstemming van leerstofaanbod op het gebied van huishoudelijke vaardigheden en de individuele leerbehoeften

Student: Marion de Brouwer-Horrevorts

Studentnummer: 2157073

Opleiding: OSO Fontys Hogescholen Master Special Educational Needs

Leerroute: Cluster 3 kinderen met een verstandelijke en/of lichamelijke beperking en kinderen die langdurig ziek zijn (ZMD 2)

Locatie: Fontys hogeschool Eindhoven

Begeleider: Huib Geldof

Datum: juni 2012

*Door jezelf kleine doelen te stellen
en stap voor stap iets te ondernemen,
is het veel makkelijker om ergens aan te beginnen*

Robert Maurer

Americaans hoogleraar psychologie

Inhoudsopgave

Samenvatting	6
Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling	8
1.1 Inleiding	8
1.1.1 Persoonlijke introductie	8
1.2 De onderzoekscontext	9
1.3 De huidige situatie	10
1.4 De gewenste situatie	11
1.5 De onderzoeksvraag en de deelvragen	12
Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Wonen voor mensen met een verstandelijke beperking	13
2.2.1 Een blik terug in de tijd	13
2.2.2 De focus op mogelijkheden	14
2.3 Hoe leert iemand met een verstandelijke beperking?	15
2.3.1 Kennisconstructiemodel	16
2.3.2 Het Eigen Initiatief Model; doe- en denkvaardigheden	17
2.3.3 Het belang van Z-competenties in het VSO	19
2.4 Wat houdt INVRA-wonen in?	20
2.5 Samenvatting	21
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	23
3.1 Inleiding	23
3.2 Het doel van het onderzoek	23
3.3 De onderzoeksmethodiek	23
3.4 De opbouw van het onderzoek	24
3.4.1 Het interview	24
3.4.2 Het actief huishoudelijk vaardigheidsrepertoire van oud-leerlingen	25
3.4.3 De vragenlijst huishoudelijke vaardigheden voor leerlingen en hun ouders / verzorgers	25
3.5 De onderzoeksgroep	26

3.6	De onderzoeksinstrumenten	27
3.6.1	Een semi-gestructureerd interview met een consulent van MEE	27
3.6.2	Het afnemen van een enquête bij oud-leerlingen	28
3.6.3	Het afnemen van een vragenlijst bij de onderzoeksgroep	28
3.6.4	Het afnemen van een vragenlijst bij ouders/verzorgers van de onderzoeksgroep	29
3.7	Validiteit en betrouwbaarheid	29
3.7.1	Triangulatie	29
3.8	Ethische aspecten	30
 Hoofdstuk 4 Data-analyse		31
4.1	Inleiding	31
4.2	Het semi-gestructureerd interview	31
4.2.1	Analyse van het interview	31
4.3	Enquête bij oud-leerlingen	32
4.3.1	Analyse van de enquête	33
4.4	Vragenlijst voor de onderzoeksgroep en hun ouders / verzorgers	35
4.4.1	Analyse van de vragenlijsten	35
4.4.2	Analyse van de vragenlijsten na de tweede meting	41
 Hoofdstuk 5 Conclusies van het onderzoek		44
5.1	Inleiding	44
5.2	Conclusies ten aanzien van de doelen	44
5.2.1	Conclusies ten aanzien van de toekomstige woonmogelijkheden	44
5.2.2	Conclusies ten aanzien van actief huishoudelijk vaardigheidsrepertoire oud- leerlingen	45
5.2.3	Conclusies ten aanzien van welke ondersteuning is van belang	46
5.2.4	Conclusies ten aanzien van bijdrage INVRA-wonen	47
5.3	Integratie van conclusies	48
5.4	Discussiepunten	49
5.5	Aanbevelingen	49
 Hoofdstuk 6 Reflectie en evaluatie van het onderzoek		51
6.1	Inleiding	51

6.2	De start van het onderzoek	51
6.3	De uitvoering van het onderzoek	51
6.4	De slotfase, het onderzoeksverslag	53
 Literatuurlijst		 54
Bijlagen		55

Samenvatting

Binnen het voorgezet speciaal onderwijs voor zeer moeilijk lerende is de voorbereiding op de toekomstige woonsituatie een wezenlijk onderdeel van het onderwijsaanbod. Vooral voor leerlingen in de bovenbouw van het VSO gaat de toekomstige woonsituatie een steeds grotere rol spelen in hun belevingswereld.

Dit wonen zal plaatsvinden binnen de samenleving waar het volwaardig burgerschapsdenken met als basishouding “Gewoon waar kan, speciaal waar nodig” belangrijk is. Het “zorgen voor” is vervangen in “ondersteunen in... waar nodig”. Hier ligt binnen de woonvormen voor de doelgroep ook de nadruk op.

Het onderwijs is gericht op het ontplooiën en verder ontwikkelen van de individuele mogelijkheden. Dus ook mogelijkheden op het gebied van wonen. Het onderwijs hierin is maatwerk, afgestemd op de individuele leerbehoeften van de leerling.

Maar waar ligt dan precies de individuele leerbehoefte? Daar gaat dit onderzoek over.

Hoe kan het leerstofaanbod op gebied van wonen gericht worden afgestemd op de individuele leerbehoeften? Deze onderzoeksvraag wordt verder toegelicht in hoofdstuk 1.

In hoofdstuk 2 wordt gekeken naar het theoretisch kader. Uitgangspunt bij het doen van dit onderzoek is het kennisconstructiemodel, waarbij de nadruk ligt op leerlingen te ondersteunen, die moeten proberen zelf actief kennis op te bouwen. Deze nieuwe kennis / vaardigheden wordt gekoppeld aan al verworven kennis / vaardigheden.

Dit onderzoek zal zich richten op huishoudelijke vaardigheden, een onderdeel van de vaardigheden die belangrijk zijn wanneer iemand op zichzelf gaat wonen.

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden op het VSO van “De Bodde”(voorgezet) speciaal onderwijs voor ZML.

In hoofdstuk 3 wordt de gebruikte onderzoeksmethode en onderzoeksinstrumenten beschreven. Er wordt aan de hand van een enquête een actueel beeld verkregen van het actieve huishoudelijke vaardighedenrepertoire van oud-leerlingen. Daarnaast wordt aan de hand van een interview met een MEE-consulent informatie verkregen over welke woonvormen er zijn. Hoe verhoudt de ondersteuning zich ten opzichte van het beheersen van huishoudelijke vaardigheden, en hoe kunnen wij als school hierop inspelen, is hierbij de centrale vraag.

Aan de hand van gesloten vragenlijsten (gebaseerd op INVRA-wonen) wordt aan een groep leerlingen gevraagd welke huishoudelijke vaardigheden ze al beheersen en/of met welke ondersteuning ze deze in de praktijk beoefenen en waar de leerlingen een leervraag hebben..

De thuissituatie wordt in dit onderzoek betrokken, in de hoop dat leerlingen vaardigheden die op school worden geleerd, in de alledaagse praktijk kunnen oefenen.

Hoofdstuk 4 bevat de resultaten van het onderzoek. De gegevens van de oud-leerlingen, en de onderzoeksgroep worden weergegeven, in de vorm van staafdiagrammen en met elkaar vergeleken.

In hoofdstuk 5 worden de conclusies van het onderzoek beschreven. Hieruit komt naar voren dat het duidelijk in kaart brengen van de individuele leerbehoeften (middels vragenlijsten, gebaseerd op de INVRA-wonen) een betere aansluiting kan geven met het leerstofaanbod. De leerling kan zo beter worden voorbereid op de toekomstige woonsituatie. Een ander voordeel is dat een leerling zich bewust wordt van wat hij/zij al kan en wat hij/zij nog wil leren. Dit vergroot het zelfinzicht, wat past binnen de constructivistische visie op onderwijs. Aan het eind van dit hoofdstuk zijn enkele discussiepunten geformuleerd en worden aanbevelingen gegeven.

Tenslotte bevat hoofdstuk 6 de reflectie op dit onderzoek.

Hoofdstuk 1

Aanleiding en probleemstelling

1.1 Inleiding

Een leerling geeft aan dat ze wil leren koffie zetten met het koffiezetapparaat.

De uitleg die ze hierbij geeft is dat ze regelmatig bij haar oma op bezoek gaat en dat ze dan koffie zet voor oma en haarzelf. Nu moet ze nog regelmatig hulp vragen en dat vindt ze niet leuk. Ze wil het zonder hulp kunnen.

Doordat deze leerling haar individuele leervraag zo duidelijk weet te formuleren kan ik daar als leerkracht gericht mee aan de slag tijdens de kookles.

Tijdens een kookles geeft een leerling aan dat hij op korte termijn op zichzelf gaat wonen (begeleid wonen) en dat hij dan voor zichzelf gaat koken in het weekend. Hij wil graag leren om een macaronischotel met ham en kaas te bereiden. Dat vindt hij erg lekker en hij wil dit zelfstandig leren klaarmaken.

Leerlingen geven soms zelf aan wat ze willen leren tijdens de kooklessen en dat vind ik als leerkracht prettig om te weten. Mijn ervaring is dat de leerling hierdoor gemotiveerd de les binnen komt en dat het geleerde beter beklijft. Het moet natuurlijk wel een reële leervraag zijn die past binnen de kerndoelen van het ZML-onderwijs.

Voor mij was dit de aanleiding om mijn praktijkonderzoek hierop te richten.

Ik wil graag een onderzoek doen naar de afstemming van leerstofaanbod en de individuele leerbehoeften van onze leerlingen op het gebied van wonen. Voor dit onderzoek wil ik me beperken tot huishoudelijke vaardigheden.

1.1.1 persoonlijke introductie

Ik werk als vakleerkracht huishoudkunde op de VSO-bovenbouw van school De Bodde (voortgezet) speciaal onderwijs voor ZML.

Nadat ik aan de lerarenopleiding in 1987 ben afgestudeerd als 2de graad leerkracht gezondheidskunde/huishoudkunde, ben ik vrij snel gaan werken op ZML De Brug als vakleerkracht huishoudkunde.

Later is ZML de Brug gefuseerd met ZML Jozefschool tot ZML Midden-Brabant, en na een naamswijzing heet sinds augustus 2007 de school de Bodde (voorgezet) speciaal onderwijs voor ZML.

Ik heb me verder ontwikkeld door het volgen van allerlei cursussen die betrekking hebben op mijn vakgebied en/of op de doelgroep van onze school.

Bij De Bodde wordt professionalisering van de medewerkers erg gestimuleerd en in 2010 ben ik gestart met de master SEN cluster 3 opleiding.

1.2 De onderzoekscontext

“De Bodde is een school binnen het speciaal onderwijs die zich richt op leerlingen met een verstandelijke beperking in de leeftijd van 4 tot 20 jaar” (De Bodde, schoolgids, 2011-2012).

De school bestaat uit een SO en een VSO-afdeling.

De beide afdelingen zijn weer ingedeeld in overzichtelijke eenheden (clusters), een onderbouw- en een bovenbouwcluster.

Beide afdelingen kennen naast de reguliere groepen ook de speciale groepen, dit zijn groepen met leerlingen met een meer specifieke aanpak.

“De school stelt zich ten doel leerlingen met een verstandelijke beperking door middel van onderwijs zodanig te ondersteunen dat zij een optimaal mogelijke ontplooiing en een zo groot mogelijke zelfstandigheid bereiken”, aldus de schoolgids.

Door de grote variatie aan leerling-kenmerken (cognitief, sociaal- emotioneel, gedrag- en leerstoornissen) is onderwijs op maat noodzakelijk en onvermijdelijk.

Een van de kerntaken van het VSO is een leerling voorbereiden op zijn/haar toekomst op het gebied van werk, wonen en vrije tijd.

In deze periode gaat de toekomstige woonsituatie bij de leerlingen een steeds grotere rol spelen. Ook bij ouders/verzorgers van onze leerlingen is het een onderwerp wat ze steeds meer bezighoudt.

Het onderwijsaanbod is gericht op het bereiken van een zo optimaal mogelijke ontplooiing en zo groot mogelijke zelfstandigheid van de individuele leerling.

Onderwijs op maat leveren en wel op het gebied van 3 aspecten: toekomstige woonsituatie, toekomstige werksituatie en vrije tijdsinvulling.

Dit wordt op De Bodde vertaald naar een breed leerstofaanbod, afgestemd op de individuele leerling.

“Het leerstofaanbod is thematisch-cursorisch georganiseerd en vertoont een doorgaande lijn door de gehele school. De leerlijnen, die dekkend zijn voor de kerndoelen ZML, vormen daarbij het uitgangspunt. Tevens worden de leerlijnen gebruikt voor planning, registratie en

verwachtingen t.a.v. te behalen doelen voor de individuele leerling. Door middel van deze resultaatgerichte werkwijze wordt de leerling voorbereid op de toekomstige leef- en werksituatie”, aldus de schoolgids.

De leerlijnen zijn samengesteld door CED (Centrum Educatieve Dienstverlening). Een leerlijn geeft voor een bepaald leergebied aan hoe leerlingen van een bepaald beginniveau tot de kerndoelen komen. De leerlijnen geven aan bij de te volgen leerroute welk leerstofaanbod een leerling aangeboden moet krijgen. Elke leerlijn bestaat uit 12 niveaus.

De Bodde heeft 5 uitstroomperspectieven met de daarbij behorende leerroutes namelijk:

- Arbeid of vervolgonderwijs en op het gebied van wonen begeleid zelfstandig wonen. Hierbij volgt de leerling de A-leerroute. Binnen de leerlijnen niveau 11 – 12.
- Beschermd wonen/werken. Dit kan zijn een arbeidsgericht dagcentrum of begeleid werken met behoud van uitkering (zorgindicatie). Op het gebied van wonen is het gericht op begeleid wonen tot begeleid zelfstandig wonen. Hierbij volgt de leerling de B-leerroute. Binnen de leerlijnen niveau 8 – 9 – 10.
- Dagbesteding, activiteitsgericht. Op het gebied van wonen is het gericht op begeleid wonen. Hierbij volgt de leerling de C-leerroute. Binnen de leerlijnen niveau 5– 6 – 7.
- Dagbesteding belevingsgericht. Op het gebied van wonen is het gericht op begeleid wonen. Hierbij volgt de leerling de D-leerroute. Binnen de leerlijnen niveau 4.
- Dagbesteding belevingsgericht (primaire behoeftebevrediging staat centraal). Hierbij volgt de leerling de E-leerroute, een onderwijszorg arrangement. Dit volgen leerlingen met een zeer laag ZML-niveau met meervoudig complexe zorgbehoefte.

Dit onderzoek richt zich op leerlingen die de B-leerroute volgen met als uitstroomprofiel een arbeidsgerichte dagbesteding ofwel beschermd wonen/werken.

De leerlijn die het leergebied aangeeft wat betrekking heeft op dit onderzoek is de leerlijn wonen en vrije tijd. De kerndoelen 1 tot en met 4 geven binnen deze leerlijn de leerstof aan die betrekking hebben op huishoudelijke vaardigheden.

1.3 De huidige situatie

Op het VSO stromen de leerlingen in op een leeftijd tussen de 12 jaar en 14 jaar. De VSO-afdeling is ingedeeld in 2 clusters, het onderbouw cluster en het bovenbouwcluster. Op de

onderbouw volgen de leerlingen, die geplaatst zijn in een reguliere groep, vooral een groepsprogramma.

Op de bovenbouw hebben de meeste leerlingen een persoonlijk rooster, waardoor er al meer een afstemming komt in leerbehoeften en leerstofaanbod (uitgewerkt in de leerlijnen).

Dit persoonlijk rooster wordt samengesteld nadat de mentor met de leerling, in samenspraak met ouders/verzorgers, een keuzeformulier heeft ingevuld. Hierop staan de verplichte vakken, een praktijkhoofdvak evenals de keuzevakken. Het praktijkhoofdvak is gekoppeld aan het uitstroomprofiel.

De kooklessen worden gegeven op school in praktijklokalen, huishoudkunde kan op school worden gevolgd, maar sinds vorig jaar eventueel in het zogenoemde “Boddehuis”. Binnen een samenwerkingsverband (van tenminste 2 jaar) van onze school enerzijds en 3 Tilburgse woningbouwcorporaties anderzijds is er voor de bovenbouwleerlingen een regulier huurwoning ter beschikking waar huishoudelijke vaardigheden in de praktijk kunnen worden aangeleerd.

Op dit moment wordt nog onvoldoende duidelijk welke vaardigheden een leerling al beheerst en gebruikt of zal gaan gebruiken in de toekomstige woonsituatie en waar de leervraag ligt bij de leerling.

Ik zou graag hier een antwoord op willen krijgen door het uitvoeren van dit onderzoek.

Ik wil me toespitsen op het leerstofaanbod waar het gaat om het aanleren van huishoudelijke vaardigheden. Deze leerstof valt onder de leerlijn wonen en vrije tijd.

1.4 De gewenste situatie

Om zo optimaal mogelijk in onze samenleving te kunnen participeren is het noodzakelijk om allerlei vaardigheden te ontwikkelen. Deze ontwikkeling van vaardigheden verloopt bij iedere leerling anders.

Hoe leert iemand is hierbij van belang en hoe leren mensen met een verstandelijke beperking. Wanneer een leerling bewust wordt van wat hij/zij al kan en beheerst en waar hij/zij zich nog kan en wil ontwikkelen, werkt dit erg motiverend. Het geeft de leerling zelfinzicht.

De ouders/verzorgers hierbij betrekken is belangrijk. Want het vergroten van zelfredzaamheid en het ontwikkelen van vaardigheden moet in wisselwerking en in samenspraak met de thuissituatie, juist voor onze leerlingen.

Dit is ook belangrijk om de leerlingen goed voor te bereiden op hun toekomstige woonsituatie.

Hier wil ik graag meer zicht op krijgen zodat het leerstofaanbod beter aan kan sluiten op de individuele leerbehoeften.

1.5 De onderzoeksvraag en de deelvragen

Ik wil in mijn onderzoek gaan kijken of INVRA-wonen hierbij een hulpmiddel kan zijn.

INVRA-wonen staat voor **I**nventarisatie **V**an **R**edzaamheid **A**specten.

Het is een observatielijst voor redzaamheid in een woonsituatie. Het brengt vaardigheden in beeld die iemand in het dagelijks leven gebruikt, onafhankelijk van een eventuele stoornis of handicap. Er wordt geïnventariseerd over welke vaardigheden op het gebied van redzaamheid iemand beschikt.

De onderzoeksvraag in dit onderzoek luidt:

Kan het gebruik van meetinstrument INVRA-wonen een bijdrage leveren aan de afstemming leerstofaanbod op het gebied van wonen (wat betreft huishoudelijke vaardigheden) op de individuele leerbehoeften van leerlingen die de B-leerroute volgen.

De deelvragen zijn:

-Welke mogelijkheden zijn er (in de toekomst) op het gebied van (begeleid) wonen voor leerlingen die nu de B-leerroute volgen?

-Hoe ziet het actieve huishoudelijke vaardigheidsrepertoire uit van oud-leerlingen(die de B-leerroute hebben gevolgd) in hun eigen woonsituatie?

-Welke ondersteuning is van belang voor leerlingen die de B-leerroute volgen bij het aanleren van (huishoudelijke) vaardigheden?

-Kan INVRA-wonen een bijdrage leveren om de individuele leerbehoeften (wat betreft huishoudelijke vaardigheden) in kaart te brengen?

Hoofdstuk 2

Theoretische onderbouwing

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het wonen in de loop van de tijd is veranderd voor mensen met een verstandelijke beperking en wat dit betekent voor het onderwijs.

In 2.2 wordt belicht hoe er de toekomstige woonsituatie voor de leerling, die nu onze school bezoekt, eruit kan zien.

In 2.3 wordt ingegaan op wat dit betekent voor het onderwijs wat bij ons op school wordt gegeven of dient te worden gegeven. Hoe leren mensen met een verstandelijke beperking bij het aanleren van huishoudelijke vaardigheden en welke ondersteuning is hierbij van belang?

In 2.4 wordt beschreven wat de theoretische achtergrond is bij het opzetten van INVRA-wonen en welke bijdrage het instrument zou kunnen leveren om de individuele leerbehoefte van een leerling op het gebied van huishoudelijke vaardigheden duidelijk te krijgen.

In 2.5 worden de belangrijkste kernpunten van dit hoofdstuk nog eens samengevat.

De onderzoeksvraag in dit onderzoek luidt:

Kan het gebruik van meetinstrument INVRA-wonen een bijdrage leveren aan de afstemming leerstofaanbod op het gebied van wonen (wat betreft huishoudelijke vaardigheden) op de individuele leerbehoeften van leerlingen die de B-leerroute volgen.

Om hier antwoord op te krijgen zijn er verschillende deelvragen opgezet, die enerzijds aan de hand van theorie beantwoord worden en anderzijds aan de hand van onderzoek in de praktijk.

2.2 Wonen voor mensen met een verstandelijke beperking

In één van de deelvragen is het als volgt geformuleerd:

-Welke mogelijkheden zijn er (in de toekomst) op het gebied van (begeleid) wonen voor leerlingen die nu de B-leerroute op De Bodde volgen?

Om een hier een breder beeld van te krijgen is onderzoek gedaan naar het wonen van de doelgroep in historisch perspectief.

2.2.1 Een blik terug in de tijd

Vroeger woonden mensen met een verstandelijke beperking in grote inrichtingen, die veelal buiten de samenleving in mooie natuurgebieden waren neergezet.

De term segregatie hoort hierbij. Zwakzinnigen was de benaming voor deze groep mensen en deze werden vooral gezien als patiënten die verzorgd moesten worden (het medisch model). In de zeventiger jaren kwam het ontwikkelingsmodel in opkomst. Uitgangspunt waren de ontwikkelingsmogelijkheden van de verstandelijke gehandicapte. In de zorgpraktijk werd dit vertaald in normalisatie en integratie. Hierbij ging het erom dat de verstandelijk gehandicapte onder zo normaal mogelijk omstandigheden leefde. Er kwamen Gezinsvervangende tehuizen die in de samenleving werden geplaatst. Maar binnen de woonvoorziening was er nog steeds sprake van een systeem van totale zorg. Dat hield in dat de beperking (en niet de mogelijkheden) nog een centrale plaats innam.

2.2.2 De focus op mogelijkheden

Sinds de jaren negentig wordt het ondersteuningsmodel belangrijk. Dit model komt voort uit de burgerschapsvisie, waarvan de oorsprong ligt in de Verenigde Staten. De term burgerschapsparadigma wordt door Van Gennep (1989) geïntroduceerd in Nederland. Het is een paradigma waar het begrip “zorg” wordt vervangen door het begrip “ondersteuning”. Uitgangspunt is de gedachte dat de persoon met een verstandelijke beperking in de eerste plaats burger is in de samenleving (burgerschapsmodel). De nadruk ligt op de mogelijkheden in plaats van de beperkingen. Voor het eerst wordt een verstandelijk beperking niet meer gezien als een geïsoleerd gegeven maar een verstandelijke beperking wordt vooral bepaald door de relatie met de omgeving.

Volgens van Gennep (1997) wordt het begrip burgerschapsparadigma omschreven als “het toegang geven van de betrokken persoon tot voor hem belangrijke kennis, middelen, en relaties die nodig zijn om in de samenleving te kunnen wonen werken en recreëren. Een kenmerk van dit model is dat iemand niet “klaar” hoeft te zijn, dat wil zeggen, dat hij niet hoeft te voldoen aan bepaalde voorwaarden om te worden toegelaten tot een bepaalde woonsituatie. Het is juist de bedoeling om hem in de door hem gekozen situatie, of door de omgeving voor hem gekozen situatie, te plaatsen, daar ervaring op te laten doen en hem te ondersteunen.”

Van Gennep (1997) voegt nog een tweetal kenmerken toe:

1. De ondersteuning moet flexibel zijn, niet iedere persoon heeft evenveel ondersteuning nodig
2. De ondersteuning wordt gegeven vanuit het sociale netwerk, waaronder ouders, familie, vrienden en vanuit het sociale vangnet, de reguliere en speciale zorg- en dienstverlening.

In het artikel “Passende kwalificaties” (projectgroep passende kwalificaties SLO 2009) wordt een onderscheid gemaakt naar toekomstige woonvormen voor leerlingen die het VSO bezoeken.

	1. Geheel zelfstandig wonen
Extramuraal (begeleid of begeleid zelfstandig wonen)	2. Zelfstandig wonen met en ondersteuning in tijd op maat.
Intramuraal (begeleid wonen)	3. Wonen in een kleinschalige woonvorm in de wijk met 24-uurs ondersteuning op maat.
	4. Wonen in een instelling met 24-uurs ondersteuning op maat.

Kwalificatieniveaus voor wonen

Ook hier is het onderscheid gebaseerd op de mate van ondersteuning die vereist is.

Indicatoren, ontleend aan INVRA-wonen, die de mate van ondersteuning bepalen zijn:

- Zelfzorg en gezondheid.
- Huishoudelijke vaardigheden.
- Cognitieve vaardigheden.
- Maatschappelijke vaardigheden.
- Omgang met anderen.
- Psychische aspecten.

In dit onderzoek wordt het item huishoudelijke vaardigheden van de INVRA-wonen als basis gebruikt voor de diverse vragenlijsten.

Voor de leerlingen die nu op onze school de B-leerroute volgen zijn er diverse woonmogelijkheden. Afhankelijk van mate van ondersteuning en wensen kan men die woonvorm kiezen die het best past bij het individu. Deze leerlingen hebben het uitstroomperspectief beschermd wonen/werken wat veelal inhoudt wonen in kleine woonvormen met (24-uurs) ondersteuning in tijd en op maat (kwalificatieniveau 2 en 3).

2.3 Hoe leert iemand met een verstandelijke beperking?

Onder invloed van het eerder genoemd burgerschapsparadigma zijn ook binnen het ZML-onderwijs allerlei vernieuwingen in gang gezet.

Hierop heeft een andere deelvraag betrekking.

-Welke ondersteuning is van belang voor leerlingen die de B-leerroute volgen bij het aanleren van (huishoudelijke) vaardigheden?

2.3.1 Kennisconstructiemodel

In het artikel “Het leren van zml” (Cordang, Damen 2007) worden verschillende redenen aangehaald waarom het ZML-onderwijs is vernieuwd.

Eén van de redenen is de veranderde opvattingen over de omgang met personen met een (verstandelijke) beperking: van normalisatie naar burgerschap, van zorg verlenen naar ondersteuning.

Binnen deze visie past het kennisconstructiemodel.

In het kennisconstructiemodel ligt de nadruk erop leerlingen te ondersteunen, die moeten proberen zelf actief kennis op te bouwen. Kennis wordt gezien als een persoonlijk bouwwerk van de leerlingen, het constructivisme. In het bovengenoemde artikel “het leren van zml” wordt Teurlings (1993) aangehaald die zegt dat de leerling nieuwe informatie moet interpreteren vanuit zijn al bestaande kennisbestand en vervolgens die informatie in dat kennisbestand moet opnemen. Hierbij is het belangrijk dat bij het ontwerpen van leersituaties aandacht besteedt wordt aan het gegeven dat de leerlingen de genoemde constructieve leerprocessen leren doorlopen, omdat niet alle leerlingen dat uit zichzelf doen.

Het constructivisme gaat ervan uit dat het verwerven van kennis en vaardigheden niet zozeer het gevolg is van een directe overdracht van kennis door de docent, maar eerder het resultaat van denkactiviteiten van de leerling zelf; de leerling leert door nieuwe informatie te verbinden met wat de leerling al weet.

De ontwikkelingstheorie van de Russische ontwikkelingspsycholoog Lev Vygotsky (1896 – 1934) wordt in bijna ieder onderzoek naar leren van mensen een verstandelijke beperking genoemd.

De centrale begrippen bij deze theorie zijn:

- zone van de actuele ontwikkeling
- zone van de naaste ontwikkeling
- de betekenis van de sociale interactie
- de betekenis van taal

Volgens Vygotsky vindt leren plaats in de zone van de naaste ontwikkeling. Het onderwijs moet aansluiten op 2 niveaus van ontwikkeling, de zone van de actuele ontwikkeling en van daaruit de zone van de naaste ontwikkeling.

Het actuele ontwikkelingsniveau bepaalt waartoe een leerling zelfstandig in staat is.

De zone van de naaste ontwikkeling heeft betrekking op de potentiële leermogelijkheden van een leerling. Deze leermogelijkheden bouwen voort op wat een leerling zelfstandig al kan.

Het onderwijs moet de leerling leerervaringen aan bieden die niet te makkelijk, maar moeilijk genoeg zijn zodat de leerling uitgedaagd wordt tot het zich eigen maken van de nieuwe kennis.

In tegenstelling tot de zone van de actuele ontwikkeling waarbij een leerling zelfstandig vaardigheden uitvoert of problemen oplost, wordt het niveau van de zone van de naaste ontwikkeling bepaald door het kunnen uitvoeren van vaardigheden en/of het oplossen van problemen onder begeleiding van volwassenen (mediator). Een leerling is, binnen bepaalde grenzen, in staat om handelingen eigen te maken. Door onder leiding van een volwassene vaardigheden uit te voeren is een leerling tot meer in staat dan wat het zelfstandig zou kunnen. Hierbij is taal een belangrijk medium. Volgens Vygotsky is er een nauwe relatie tussen taal en denken. De denkontwikkeling wordt gestimuleerd door gebruik van taal. De sociale interactie is belangrijk om denkontwikkeling te stimuleren.

Deze opvatting van leren is goed bruikbaar bij mensen met een verstandelijke beperking. Mensen met een verstandelijke beperking hebben, volgens Vygotsky, mediatie extra hard nodig. Bij hen is het stimuleren van hogere functies juist belangrijk om te komen tot zelfstandiger handelen en denken.

Vygotsky stelt:

“De heersende opvatting dat het aanspreken van deze hogere functies niet mogelijk is, zal een persoon met een verstandelijke beperking sterk belemmeren in zijn ontwikkeling.”

Het onderwijs heeft hierin, volgens hem, een belangrijke taak.

2.3.2 Het Eigen Initiatief Model; doe- en denkvaardigheden

Het Eigen Initiatief Model (EIM) dat in de jaren negentig door orthopedagoog Johan Timmer is ontwikkeld sluit aan op de visie van het kennisconstructiemodel.

Een eerste beschrijving van het model is te lezen in het promotieonderzoek van Timmer uit 1994: *Development of a trainingsprogram*. In 2003 verscheen de publicatie *Eigen Initiatief Model. Theorie en Praktijk* (Timmer, Dekker, Voortman, 2003).

Hierin is de herkomst en inhoud van het model beschreven. Den Besten en Van Vulpen (2009) hebben dit model vertaald naar begeleid ontdekkend leren.

Het uitgangspunt van het model is dat mensen met een verstandelijke beperking denkvaardigheden kunnen leren. Als je mensen met een verstandelijke beperking ondersteunt (support) volgens de uitgangspunten van het EIM dan leren zij nadenken voor en terwijl ze doen. Het gevolg hiervan is dat mensen met een verstandelijke beperking meer zelfredzaam worden in het dagelijkse leven.

Generaliseren (vaardigheden die men leert (bijv. op school) toepassen in het dagelijkse leven) is een groot probleem voor mensen met een verstandelijke beperking. Redenen die Timmer hiervoor noemt zijn een gebrekkige beheersing van algemene denkvaardigheden en een houding van “aangeleerde hulpeloosheid” (houding om eerder te vertrouwen op hulp van anderen dan op eigen mogelijkheden).

Bij het EIM is het van belang dat een individu een (indirecte) vraag of behoefte heeft om zich te ontwikkelen. De leervraag moet duidelijk zijn voor de leerling, maar wel altijd binnen door de leerkracht aangegeven kader in een leertraject.

Bij het EIM start je vanuit een behoefte, vraag of probleem van een leerling. Belangrijk is om de leervraag duidelijk te hebben. De instructie moet er op gericht zijn om denkvaardigheden te stimuleren om doevaardigheden aan te leren.

Binnen het EIM worden drie denkvaardigheden onderscheiden (Timmer 2003):

1. Oriënteren, nadenken voor je begint en een plan maken
2. Uitvoeren, nadenken terwijl je bezig bent en in de gaten houden of je het goed doet
3. Evalueren, nadenken als je klaar bent, controleren of je het goed hebt aangepakt en leren van je eigen aanpak.

Volgens Timmer verminderen de problemen met generaliseren bij mensen met een verstandelijke beperking als zij:

- Algemene vaardigheden leren (denk- en doevaardigheden)
- De leerkracht de leerling bij de uitvoering van de taak zelf laat doen
- Er veel gevarieerde leermogelijkheden zijn die sterk lijken op de dagelijkse woonsituatie

2.3.3 Het belang van Z-competenties in het VSO

Dit onderzoek zal zich richten op huishoudelijke vaardigheden, een onderdeel van de vaardigheden die belangrijk zijn wanneer iemand op zichzelf wil gaan wonen.

Berlet (2003) spreekt in dit verband van Z-competenties.

Ina Berlet maakt in haar SLO publicatie “competenties van A tot Z” (2003) een onderscheid tussen algemene praktische competenties gericht op zelfzorg/zelfredzaamheid (Z-competenties) en gericht op arbeid (A-competenties). Door het onderscheid expliciet te benoemen, wordt de kans vergroot dat Z-competenties de nodige aandacht krijgen en niet worden verward tot voorbereiding op arbeid (A-competenties).

Z-competenties richten zich op wonen en vrije tijd. De context is de huidige en toekomstige privé sfeer van de leerling. Hier ligt een wezenlijk punt van verschil met de werkomgeving. Volgens Berlet moet er na de –terechte- extra aandacht voor A-competenties in het VSO nu weer hernieuwd aandacht besteed worden aan de Z-competenties in het VSO.

Ze geeft hiervoor 2 belangrijke argumenten:

- een economisch-maatschappelijk argument. Ondersteuning in wonen zullen schaarse en kostbare goederen worden. Het is daarom van groot belang om leerlingen voor te bereiden op zorgzelfstandigheid en zelfredzaamheid.
- Een pedagogisch argument. Werken aan (zorg)zelfstandigheid en zelfredzaamheid betekent werken aan groei, persoonlijkheidsontwikkeling en verhoging van gevoel voor eigenwaarde.

“Onze school stelt zich ten doel leerlingen met een verstandelijke beperking door middel van onderwijs zodanig te ondersteunen dat zij een zo optimaal mogelijke ontplooiing en een zo groot mogelijke zelfstandigheid bereiken. Wij richten ons op het veelzijdig ontwikkelen van de mogelijkheden van elke leerling persoonlijk en passen het onderwijs daar zo goed mogelijk op aan (onderwijs op maat). We streven na bij iedere leerling een positief gevoel van eigen waarde te geven aldus de schoolgids (De Bodde schoolgids 2011-2012)

Onderwijs op maat impliceert onderwijs dat uitgaat van de mogelijkheden van de leerling, en waar rekening wordt gehouden met de individuele leerbehoeften van de leerling.

Onderwijs op maat wordt ook vaak vergeleken met adaptief onderwijs. Dat is onderwijs dat, volgens professor en orthopedagoog Dr. Luc Stevens, uitgaat van 3 basisbehoeften van leerlingen: relatie, competentie en autonomie.

Onder de basisbehoefte relatie wordt verstaan dat de leerlingen zich geaccepteerd en veilig voelen.

Onder basisbehoefte competentie wordt verstaan dat de leerlingen ontdekken dat ze de taken moeten doen die ze aankunnen, dat ze ontdekken dat ze steeds meer aankunnen.

Onder de basisbehoefte autonomie wordt verstaan dat de leerlingen weten dat ze (gedeeltelijk) zelf hun leergedrag kunnen sturen.

2.4 Wat houdt INVRA-wonen in?

De naam INVRA is afgeleid van **I**nventarisatie **V**an **R**edzaamheid **A**specten.

Met redzaamheidsaspecten worden bedoeld competenties die nodig zijn om je in het leven te redden, om een zelfstandig bestaan te leiden. De INVRA is een observatielijst waarmee vorderingen op het gebied van de zelfredzaamheid van mensen kunnen worden vastgesteld.

De achterliggende visie van INVRA is dat het instrument in beeld brengt wat de competenties van mensen zijn; het richt zich niet op gebreken of incompetenties. Het gaat uit van mogelijkheden in plaats van beperking. INVRA onderzoekt welke competenties er al zijn en zet aan tot uitbreiden van deze en nieuwe competenties.

Het instrument INVRA maakt een onderscheid in competenties die nodig zijn in de woonomgeving (INVRA-wonen) en competenties die nodig zijn op een bepaalde arbeidsplek (INVRA-arbeid).

INVRA is in de praktijk ontwikkeld en doorontwikkeld en heeft zich in de praktijk bewezen. Het is een 'evidence based' instrument. Om de betrouwbaarheid van de lijst te bepalen, werd in 2001 wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd (Douma, Mulder & Scholten 2001) .

Het is een kwaliteitsinstrument waar gecertificeerde mensen mee werken.

Voor dit onderzoek richt ik me alleen op de INVRA-wonen, wat zich richt op vaardigheden die je gebruikt in het dagelijkse leven in woonsituaties.

De INVRA-wonen is opgezet als een lijst die vaardigheden meet. De geselecteerde vaardigheden zijn een afspiegeling van de vaardigheden die toegepast worden bij het voeren van een zelfstandig bestaan.

De vaardigheden die in kaart worden gebracht zijn verdeeld over 5 items namelijk:

1. Zelfzorg en gezondheid
2. Huishoudelijke vaardigheden
3. Cognitieve vaardigheden
4. Maatschappelijke vaardigheden
5. Omgaan met anderen; sociale vaardigheden.

Het laatste item “Psychische aspecten” meet geen vaardigheden.

Voor dit onderzoek heb ik 1 item gekozen namelijk het item huishoudelijke vaardigheden.

Het item huishoudelijke vaardigheden van de INVRA-wonen beschrijft vaardigheden om een huishouding te voeren. De schoonmaakwerkzaamheden, de was, het koken en het klein onderhoud.

Het item bestaat uit 28 items die een vaardigheid beschrijven. Achter elk item kun je aangeven hoe iemand een bepaalde vaardigheid beheerst.

De laatste deelvraag van mijn onderzoek is:

-Kan INVRA-wonen een bijdrage leveren om de individuele leerbehoeften (wat betreft huishoudelijke vaardigheden) in kaart te brengen?

De INVRA-Wonen kan worden ingevuld tijdens een interview met de onderzochte persoon zelf en diens ouders/verzorgers.

Het doel van het interview is dat de leerling weet:

- Dat het allemaal te maken heeft met zelfstandigheid in wonen.
- Dat het gaat om dingen die hij/zij in zijn/haar woonsituatie zelfstandig, uit zichzelf, doorgaans en acceptabel doet.
- Dat je in een overzicht goed kan zien wat hij/zij nu laat zien te kunnen.
- Dat dit overzicht gebruikt kan worden een plan te maken om toe te werken naar meer zelfstandigheid in wonen.
- Dat dit overzicht gebruikt kan worden om te zien op welke onderdelen nog hulp of ondersteuning nodig is.

2.5 Samenvatting

In de toekomstige woonsituatie van de doelgroep zal het burgerschapsmodel een grote rol spelen, waarbij de focus zal liggen op zo gewoon als mogelijk en ondersteuning waar nodig.

Dit betekent dat binnen het onderwijs de leerlingen moeten worden voorbereid op (zorg)zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Hieronder behoren de vaardigheden die zich richten op wonen.

Door mensen met een verstandelijke beperking inzicht te geven in welke vaardigheden zij wel en welke vaardigheden zij (nog) niet gebruiken vergroot je het zelfinzicht. Ook kun je zo preciezer inspelen op wat al wordt beheerst (zone van de actuele ontwikkeling) en wat iemand wil en kan leren (zone van de naaste ontwikkeling).

De visie achter INVRA-wonen, is uitgaan van mogelijkheden in plaats van beperkingen. Daarnaast is het belangrijk binnen de visie van INVRA-wonen om iemand zelfinzicht te geven in wat hij / zij al kan en wat hij / zij nog wil leren. Deze visie sluit goed aan bij het kennisconstructiemodel.

Met het gebruik van INVRA-wonen geef je mensen met een beperking mogelijkheden om mee te praten over vervolgstappen. Die stappen kun je nemen als je weet welke vaardigheden nu gebruikt worden, welke vaardigheden men de komende tijd wil ontwikkelen of welke vaardigheden iemand niet wil of kan ontwikkelen en welke besluiten daar wel of niet over genomen moeten worden.

Doordat een leerling zich bewust wordt wat hij/zij al kan wordt het ook duidelijk waar de leervraag ligt wat ook het startpunt is bij het EIM.

De instructie (van de leerkracht) moet er op gericht zijn om denkvaardigheden te stimuleren om doevaardigheden aan te leren.

Door onderzoek te doen naar het huishoudelijke vaardighedenrepertoire van oud-leerlingen, en tevens te onderzoeken welke huishoudelijke vaardigheden leerlingen gebruiken in hun eigen woonsituatie en waar hierbij de leervraag ligt zal men gerichter kunnen aansluiten bij de individuele leerbehoeften op dit gebied. Het vergroten van het zelfinzicht werkt bevorderend voor het bewust worden van waar iemand een leervraag heeft.

In hoofdstuk 3 wordt beschreven hoe het onderzoek is opgebouwd.

Hoofdstuk 3

Onderzoeksmethodologie

3.1 inleiding

In dit hoofdstuk zal worden beschreven hoe dit praktijkonderzoek methodisch is opgebouwd. Eerst wordt in paragraaf 3.2 het doel van het onderzoek beschreven. De onderzoeksmethodiek wordt in paragraaf 3.3 uitgelegd. Daarna wordt in paragraaf 3.4 de opbouw van het onderzoek beschreven. In paragraaf 3.5 wordt toegelicht hoe de onderzoeksgroep is samengesteld en wat de reden is van deze keuze. Vervolgens worden de onderzoeksinstrumenten beschreven in paragraaf 3.6. In paragraaf 3.7 wordt de validiteit en de betrouwbaarheid van de instrumenten beschreven. Tot slot wordt in paragraaf 3.8 aan de ethische aspecten van dit onderzoek aandacht besteed.

3.2 het doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is:

Een gerichter afstemming van leerstofaanbod op gebied van wonen op de individuele leerbehoeften van de leerling die de B-leerroute volgt.

Aangezien het leerstofaanbod op het gebied van wonen breed en vakoverstijgend is wordt er in dit onderzoek toegespitst op het aanleren van huishoudelijke vaardigheden.

Er is hiervoor gekozen omdat dit een onderdeel is van de INVRA-wonen (wat uitgelegd wordt in hoofdstuk 2), en deze leerstof behoort bij de leerlijn wonen en vrije tijd. Deze leerlijn beschrijft het onderwijsaanbod van het vak koken/huishoudkunde.

3.3 De onderzoeksmethodiek

Het onderzoek is in de eerste plaats een praktijkgericht onderzoek met als primair doel kwaliteitsverbetering van de huidige praktijk. Dit betekent dat het context-, cultuur en tijdgebonden is. De resultaten van dit praktijkonderzoek zijn niet generaliseerbaar en hebben een beperkte geldigheid. (Harinck, 2010).

Het is een actieonderzoek. Ponte (2002) karakteriseert actieonderzoek voor de onderwijssituatie als volgt: actieonderzoek is onderzoek dat gericht is op het eigen handelen van de leraar en de situatie waarin dat handelen plaats vindt.

Volgens Harinck (2010) wordt actieonderzoek vaak omschreven als cyclisch. Als zo'n cyclus is afgerond, en de kennis gebruikt is om het eigen onderwijs op een hoger niveau te brengen, kunnen weer nieuwe vragen ontstaan.

Het onderzoek vindt plaats op de VSO-bovenbouw, de eigen onderwijspraktijk van de onderzoeker en de resultaten zeggen iets over afstemming van leerstofaanbod op de leerbehoeften. De onderzoeker kan met de resultaten in zijn eigen onderwijspraktijk aan de slag.

Volgens Harinck (2010) moet een actieonderzoek worden opgevat als een combinatie van planmatig handelen, onderzoeken en reflecteren. Deze plannen dienen op elkaar afgestemd zijn. De reflectie vormt in dit geheel de scharnier die handelen en onderzoeken aan elkaar koppelt.

Eerst wordt onderzocht welke actuele woonvormen er zijn voor de doelgroep en hoe het huishoudelijke vaardighedenrepertoire van oud-leerlingen er uit ziet, daarna welke huishoudelijke vaardigheden leerlingen in hun eigen woonsituatie gebruiken en waar de leervraag ligt. De ouders/verzorgers worden bij het onderzoek betrokken om vanuit meerdere bronnen gegevens te krijgen.

De uitkomsten van het onderzoek zullen dienen als reflectie op afstemming leerbehoeften en lesstofaanbod.

3.4 De opbouw van het onderzoek

In de eerste fase van het onderzoek vindt er een verdieping plaats in de theorie en wordt er onderzocht welke diverse uitstroommogelijkheden (op gebied van wonen) er zijn voor leerlingen die nu de B-leerroute volgen.

Hiervoor wordt gebruik gemaakt van:

1. Een literatuurstudie
2. een interview met een consultant van MEE.
3. het bezoeken van oud-leerlingen die nu beschermd wonen/werken (het uitstroomperspectief van leerlingen die nu op De Bodde de B-leerroute volgen).

3.4.1 Het interview

Het interview heeft als doel dat er bij de onderzoeker een duidelijk beeld kan worden gevormd welke woonvormen er zijn, waar de doelgroep voor in aanmerking komt, hoe de ondersteuning zich verhoudt ten opzichte van het beheersen van huishoudelijke vaardigheden, en hoe wij als school hier op kunnen inspelen.

3.4.2 Het actief huishoudelijk vaardigheidsrepertoire van oud-leerlingen

Voor dit praktijkonderzoek worden oud-leerlingen bezocht die zijn uitgestroomd naar een beschermd wonen/werken, en niet meer thuiswonend zijn maar begeleid zelfstandig wonen. Deze leerlingen zijn wat betreft uitstroombestemming vergelijkbaar met de leerlingen die nu de B-leerroute volgen op De Bodde.

Hierbij wordt onderzocht hoe het actief huishoudelijk vaardigheidsrepertoire van oud-leerlingen er in de praktijk uitziet. Dit heeft als doel dat er een actueel overzicht komt welke huishoudelijke vaardigheden wel zelfstandig in de praktijk worden gebruikt, waar nog hulp bij nodig is, en welke helemaal niet worden uitgeoefend. Dit overzicht zal mede bepalend kunnen zijn voor het leerstofaanbod op de school.

Deze leerlingen worden middels een gesloten vragenlijst geënquêteerd over hun actief huishoudelijk vaardigheidsrepertoire. De lijst is opgezet aan de hand van een bestaande vragenlijst, namelijk het item huishoudelijke vaardigheden van de INVRA-wonen.

Er is gekozen voor een gesloten vragenlijst. Het vereist bij de respondenten minder denkwerk en de antwoorden zijn eenduidig te interpreteren. Dit sluit beter aan bij het niveau van cognitief functioneren van de respondenten.

3.4.3 De vragenlijst huishoudelijke vaardigheden voor leerlingen en hun ouders / verzorgers

De onderzoeksvraag *kan het gebruik van meetinstrument INVRA-wonen een bijdrage leveren aan de afstemming leerstofaanbod en individuele leerbehoeften* wordt uitgevoerd op “De Bodde”.

De opzet van dit gedeelte van het onderzoek is als volgt:

- uit de 6 items van INVRA-wonen is 1 item gekozen namelijk huishoudelijke vaardigheden.
- Het is dezelfde vragenlijst als die gebruikt wordt bij de oud-leerlingen. De redenen om te kiezen voor een gesloten vragenlijst zijn in 3.4.2 beschreven.
- Deze is aangevuld met een vragenlijst naar de leervragen op het gebied van huishoudelijke vaardigheden. Ook dit is een gesloten vragenlijst gebaseerd op het item huishoudelijke vaardigheden van INVRA-wonen.
- Deze 2 gesloten vragenlijst worden ingevuld door 8 leerlingen en hun ouders/verzorgers.

Het doel hierbij is dat de onderzoeker te weten komt welke huishoudelijke vaardigheden worden beheerst en in de praktijk worden beoefend en waar de leerling nog een leervraag heeft.

De hypothese hierbij is dat er een duidelijker beeld wordt verkregen van de individuele leerbehoefte van de leerling op gebied van huishoudelijke vaardigheden, zodat het leerstofaanbod hier gericht op kan worden afgestemd.

Omdat de 2 vragenlijsten ook door de ouders / verzorgers van de onderzoeksgroep worden ingevuld is de hypothese is dat dit bevordert kan werken in de samenwerking met de thuissituatie. Hierdoor kan het generaliseren van het geleerde op school naar concrete woonsituaties vergemakkelijkt worden.

3.5 De onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep wordt gevormd door leerlingen van de VSO-bovenbouw.

Het VSO-bovenbouw cluster bestaat totaal uit 8 groepen:

- 5 “regulier”groepen van ongeveer 12 leerlingen, de groepen zijn ingedeeld in de te volgen leerroute (A-, of B-, of C-leerroute)
- 3 speciale groepen, voor leerlingen met ASS en/of zeer beperkte leermogelijkheden.

De onderzoeksgroep bestaat uit 8 leerlingen die de B-leerroute volgen.

Leerlingen die de B-leerroute volgen is binnen “de Bodde” de grootste groep, en dus het meest representatief.

Onderstaande tabel laat zien hoe de schoolverlaters de afgelopen jaren uitstroomden.

Uitstroom schoolverlaters De Bodde 2007 t/m 2011				
	‘08	‘09	‘10	‘11
1. Vrije bedrijf: zelfstandig	1	0	3	7
2. Sociale werkvoorziening	6	3	2	1
3. Vormings- en activiteitencentrum (deze leerlingen hebben de B-leerroute gevolgd)	20	23	23	26
4. overig	24	11	11	8

De andere criteria waar de onderzoeksgroep op wordt geselecteerd zijn:

- De leerling moet op de bovenbouw geplaatst zijn
- De leerling moet dit schooljaar (2011-2012) geen schoolverlater zijn
- De leerling volgt op het moment van het onderzoek (maart – april 2012) les in de vakken koken / huishoudkunde.

Er is voor deze criteria gekozen omdat in de bovenbouw de leerlingen de leeftijd hebben dat ze hun aandacht meer gaan richten op hun toekomstige woonsituatie. Hierbij krijgen het aanleren van de vaardigheden van zelfzorg en zelfredzaamheid voor de leerling een duidelijke plaats. Daarnaast kunnen de onderzoeksresultaten in een later stadium gebruikt worden voor het opzetten van een lessencyclus.

Op dit moment vallen hier 14 leerlingen onder. 8 leerlingen nemen deel aan het onderzoek (de helft + 1). De onderzoeksgroep bestaat uit 5 jongens en 3 meisjes.

4 leerlingen hebben huishoudkunde op het rooster staan, 4 leerlingen hebben koken op het rooster staan.

3.6 De onderzoeksinstrumenten

In dit onderzoek zal gebruik gemaakt worden van verschillende onderzoeksinstrumenten.

3.6.1 Een semigestructureerd interview met consulent MEE

Het onderwerp ligt vast, de vragen liggen vast, maar de manier van antwoorden is open. Er is ook een vaste volgorde, maar die kan doorbroken worden, indien nodig en ook mogen vragen overgeslagen worden als de informatie al bij een eerdere vraag voldoende is ingebracht (Harinck, 2010).

Er is gekozen voor een interview om voldoende relevante informatie te verkrijgen. Hierdoor krijgt de onderzoeker meer inzicht in de materie.

Er is gekozen om iemand van MEE te interviewen omdat consulenten van MEE mensen met een verstandelijke beperking (en ouders/verzorgers) adviseren en ondersteunen bij het zoeken van een goede woonplek.

Op deze manier wordt er geprobeerd antwoord te krijgen op één van de deelvragen:

-Welke mogelijkheden zijn er (in de toekomst) op het gebied van (begeleid) wonen voor leerlingen die nu de B-leerroute op De Bodde volgen?

Er is gekozen voor een semigestructureerd interview waarvoor van te voren interviewvragen opgesteld zijn. Deze vragen¹ zijn opgesteld door de onderzoeker zelf, na een literatuuronderzoek over dit onderwerp, wat beschreven is in hoofdstuk 2, paragraaf 2.2.2. De vooropgestelde vragen geven de interviewer houvast, en de draad wordt beter vastgehouden.

De vragen worden kritisch doorgenomen door critical friends bestaande uit: 2 collega's, de bovenbouwcoördinator, en een studiegenoot.

Er wordt toestemming gevraagd aan de geïnterviewde of het gesprek mag worden opgenomen met een voice-recorder. Hierdoor hoeft de interviewer zich, tijdens het interview, alleen te concentreren op het gesprek.

3.6.2 Het afnemen van een enquête bij oud-leerlingen

De vragenlijst is een gestructureerd instrument, dat bestaat uit een aantal vragen en daarbij behorende antwoordmogelijkheden (Harinck, 2010).

Er is voor dit instrument gekozen om een actueel beeld te krijgen van welke huishoudelijke vaardigheden er in de praktijk worden uitgeoefend wanneer iemand, vergelijkbaar met de doelgroep, op zichzelf woont.

De vragenlijst is opgesteld:

- vanuit het item huishoudelijke vaardigheden van INVRA-wonen
- het is een lijst met gesloten vragen, waarbij 3 antwoordmogelijkheden zijn waaruit de respondenten 1 antwoord moeten kiezen
- er worden oud-leerlingen benaderd om de vragenlijst in te vullen
- bij de keuze van deze oud-leerlingen zullen de 3 grootste woonaanbieders in deze regio (Amarant, Prisma, ASVZ) vertegenwoordigd zijn.

3.6.3 Het afnemen van een vragenlijst bij de onderzoeksgroep

Deze vragenlijst is ook gebaseerd op INVRA-wonen op het item huishoudelijke vaardigheden. Het is een vragenlijst² met gesloten vragen en 3 antwoordmogelijkheden waaruit de leerling 1 antwoord moet kiezen.

Daarnaast wordt er gevraagd of de leerling aan kan geven wat de leervraag is wat betreft huishoudelijke vaardigheden. Hierbij zijn ook 3 antwoordmogelijkheden mogelijk.

---

¹ Zie bijlage 4

² Zie bijlage 2

Wanneer de leerling moeite heeft met het lezen worden de vragen voorgelezen en de antwoorden genoteerd.

3.6.4 Het afnemen van een vragenlijst³ bij de ouders/verzorgers van de onderzoeksgroep

Het is dezelfde vragenlijst die gebruikt wordt bij de onderzoeksgroep.

Het is een lijst met gesloten vragen waarbij 3 antwoordmogelijkheden zijn waaruit de ouders/verzorgers 1 antwoord moeten kiezen.

Daarnaast wordt er gevraagd of de ouders/verzorgers een vragenlijst invullen met gesloten vragen over de leervraag van hun kind wat betreft huishoudelijke vaardigheden.

Er is voor deze instrumenten gekozen om antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag of het gebruik van INVRA-wonen een bijdrage kan leveren op een gerichter afstemming van leerstofaanbod en de individuele leerbehoeften van een leerling die de B-leerroute volgt.

3.7 Validiteit en betrouwbaarheid

Er zijn de volgende keuzes gemaakt om validiteit en betrouwbaarheid te waarborgen.

Om de betrouwbaarheid van het interview te vergroten is het interview, met toestemming opgenomen, waardoor bij de uitwerking de antwoorden letterlijk kunnen worden uitgewerkt.

De betrouwbaarheid is van tijdelijke aard, vanwege ontwikkelingen in de samenleving kunnen op een later tijdstip andere antwoorden komen op dezelfde vragen.

Critical friends, bestaande uit 2 collega's, de bovenbouwcoördinator en studiegenoot hebben de interviewvragen kritisch bekeken, wat ook geldt voor de overige onderzoeksinstrumenten.

De kwantitatieve resultaten van het onderzoek zijn betrouwbaar door gebruik te maken van steeds dezelfde gesloten vragenlijsten. Hierdoor mag verwacht worden wanneer de vragenlijsten door een ander onderzoeker worden afgenomen, dezelfde resultaten worden behaald (Kallenberg, 2007).

Door een kwantitatieve analyse van de onderzoeksgegevens van zowel oud-leerlingen, de onderzoeksgroep en de ouders/ verzorgers van deze groep wordt de validiteit bewaakt. De resultaten worden in een staafdiagram weergegeven en kunnen met elkaar worden vergeleken.

3.7.1 Triangulatie

Er is gekozen voor een meervoudig onderzoeksoptzet bestaande uit bestuderen van theorie, afname van een semigestructureerd interview, afname van een enquête bij oud-leerlingen,

---

³ Zie bijlage 3

afname van een vragenlijst (gebaseerd op INVRA-wonen) bij leerlingen, afname van een vragenlijst (gebaseerd op INVRA-wonen) bij ouders/verzorgers van deze leerlingen. Het gebruiken van meerdere gegevensbronnen in een praktijkonderzoek wordt triangulatie genoemd. Tijdens dit onderzoek worden er meerdere gegevensbronnen gebruikt, zoals hierboven beschreven, dit verhoogd de validiteit van de onderzoeksgegevens. Hierdoor wordt de zwakte van het gebruik van een enkel instrument ondervangen (Harinck, 2010).

3.8 Etnische aspecten

In dit onderzoek is met de volgende ethische aspecten rekening gehouden.

De gegevens die door middel van vragenlijsten worden ingevuld worden anoniem verwerkt, dit geldt zowel wat betreft gegevens van oud-leerlingen, als gegevens van leerlingen en hun ouders/verzorgers.

De ouders/verzorgers van de leerlingen die meewerken aan dit onderzoek zijn middels een brief⁴ op de hoogte gesteld, waarin ook gevraagd wordt naar hun medewerking voor dit onderzoek. Alle leerlingen en hun ouders / verzorgers hebben hun medewerking verleend.

---

⁴ Zie bijlage 2

Hoofdstuk 4

Data-analyse

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten beschreven van de data-analyse per onderzoeksmethode: het interview, de enquête bij oud-leerlingen, de vragenlijst ingevuld door 8 leerlingen en de vragenlijst ingevuld door de ouders/verzorgers van deze 8 leerlingen.

4.2 Het semi-gestructureerd interview

Aan het begin van dit onderzoek is een semi-gestructureerd interview afgenomen bij een consulent van MEE. In deze paragraaf wordt een kwalitatieve, beschrijvende analyse gemaakt van het interview, gericht op één van de deelvragen in dit onderzoek: *-Welke mogelijkheden zijn er (in de toekomst) op het gebied van (begeleid) wonen voor leerlingen die nu de B-leerroute op De Bodde volgen?*

Het interview vond plaats in het gebouw waar MEE in Tilburg is gevestigd. Het gesprek was op 19 januari om 10 uur. Er is van te voren telefonisch een afspraak gemaakt. Het duurde 55 minuten en het is (na goedkeuring van de geïnterviewde) opgenomen op een voice-recorder. Dat gaf de mogelijkheid om het interview op een later tijdstip verder uit te werken. De uitwerking van het interview is terug te vinden in bijlage 5. De uitkomsten van het interview geven een actueel beeld van de mogelijkheden die er zijn op het gebied van (begeleid) wonen voor de doelgroep.

4.2.1 Analyse van het interview

Uit het interview blijkt dat op gebied van (begeleid) wonen de afgelopen jaren de ontwikkeling duidelijk is ingezet van aanbodsggericht naar vraaggestuurd. Het volwaardig burgerschapsdenken met als basishouding “gewoon waar kan, speciaal waar nodig” is heel belangrijk geworden. Ook het insteken op de sociale netwerkstrategieën van de cliënt is een ontwikkeling die hierop inspeelt. De ondersteuning bij huishoudelijke vaardigheden is maatwerk geworden.

Als je kijkt naar de onderzoeksgroep zullen de leerlingen waarschijnlijk uitstromen naar beschermd wonen/werken. Ze zullen vooral gaan wonen in de wijk met directe of indirecte 24-uurs zorg.

Bij directe 24-uurs zorg wonen de bewoners in een inleunappartement. Er is een team in de directe nabijheid van de bewoner en is er vaak een gemeenschappelijke woonkamer naast een eigen appartement met een inpandige voordeur.

Bij indirecte 24-uurs zorg is er 24 uur achtervang maar woont de bewoner in een aanleunappartement met een directe ontsluiting met buiten. De bewoner is hier meer zelfstandig en krijgt begeleiding op gezette tijden maar kan altijd terugvallen op begeleiding indien nodig.

Bij MEE gebruiken ze op dit moment de taxatieschaal wonen van Bert Reintjes. Deze is te vergelijken met de INVRA-wonen. Deze schaal wordt ingezet om een goed zicht te krijgen op de verschillende vaardigheden en de mate van ondersteuning hierbij. Met de taxatieschaal wordt een heel gedetailleerd beeld gecreëerd van welke vaardigheden kan de persoon zelf, waar heeft de persoon ondersteuning bij nodig, deze vaardigheden kan de persoon leren en deze vaardigheden moeten worden overgenomen.

4.3 Enquête bij oud-leerlingen

Er zijn 15 oud-leerlingen benaderd voor het afnemen van een enquête. 5 oud-leerlingen wilden, om diverse redenen, niet meewerken aan de enquête.

Bij 10 oud-leerlingen is daadwerkelijk een enquête gehouden dat gericht was op de deelvraag:

-Hoe ziet het actieve huishoudelijke vaardigheidsrepertoire uit van oud-leerlingen (die de B-leerroute hebben gevolgd) in hun eigen woonsituatie?

De vragen op het enquêteformulier zijn gebaseerd op het item huishoudelijke vaardigheden van INVRA-wonen. Het enquêteformulier is terug te vinden in bijlage 1. De verkregen gegevens worden op een kwantitatieve wijze geanalyseerd, aan de hand van een frequentieverdeling (Harinck, 2010).

De 10 oud-leerlingen zijn persoonlijk bezocht in de maanden januari, februari, maart en individueel is de enquête afgenomen. Er is eerst telefonisch een afspraak gemaakt.

3 oud-leerlingen wonen bij woonaanbieder Prisma, 3 oud-leerlingen wonen bij woonaanbieder Amarant en 4 oud-leerlingen wonen bij woonaanbieder ASVZ.

De uitkomsten van de enquête geven een actueel beeld van welke huishoudelijke vaardigheden de oud-leerlingen uitvoeren en met welke ondersteuning.

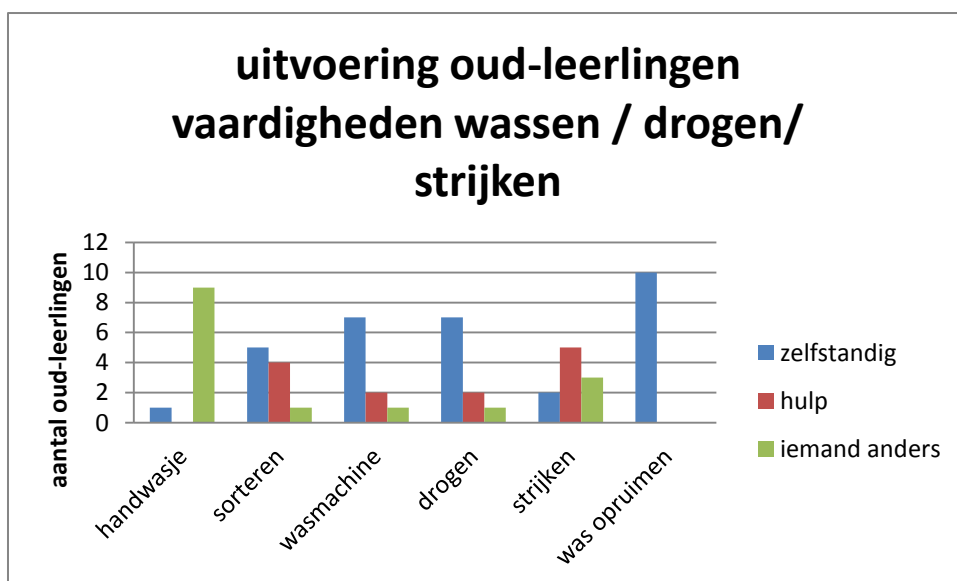
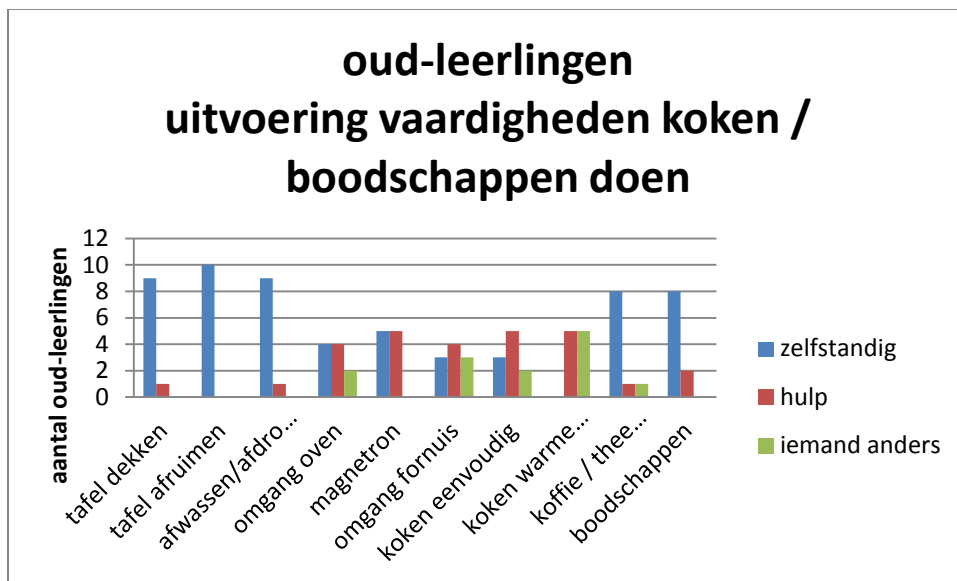
Met deze kennis kan de afstemming leerbehoeften – leerstofaanbod gericht aansluiten op wat de onderzoeksgroep in de toekomst zal tegenkomen bij het (begeleid) wonen.

4.3.1 Analyse van de enquête

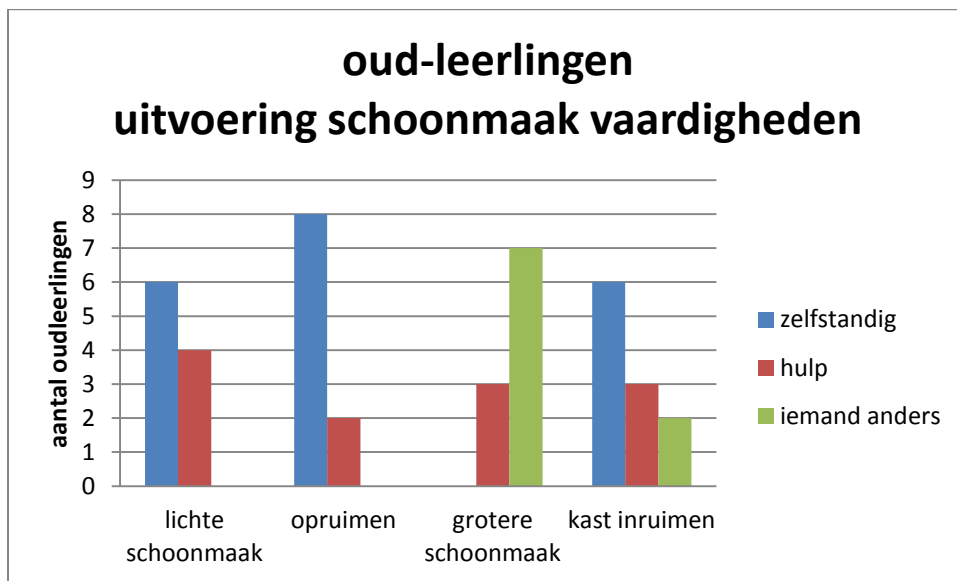
De uitkomsten van de gegevens zijn in een tabel weergegeven. Deze is te vinden in bijlage 6.

Uit de geanalyseerde gegevens blijkt dat alle oud-leerlingen wonen in een inleun-appartement met de mogelijkheid tot gebruik van gezamenlijke woonkamer. Er is (in)direct 24 uurs-zorg aanwezig.

Daarna zijn de gegevens uit de tabel over mate van uitvoering van huishoudelijke vaardigheden verwerkt in 3 grafieken⁵.

⁵ De verticale as in de grafieken geeft variabel aantal aan, het aantal is steeds 10 oud-leerlingen

Wat valt op?

- Alle oud-leerlingen wonen in een inleun-appartement met de mogelijkheid tot gebruik van gezamenlijke ruimten.
- Er is (in)direct 24 uurs-zorg aanwezig.
- Alle oud-leerlingen dekken zelfstandig de tafel.
- Alle oud-leerlingen wassen en drogen zelf af.
- Het bereiden van een eenvoudig gerecht wordt regelmatig uitgevoerd, het zelfstandig koken van een warme maaltijd komt niet voor. Wel meehelpen bij het bereiden van een warme maaltijd.
- Alle oud-leerlingen maken gebruik van een magnetron.
- Alle oud-leerlingen doen in het appartement de afwas, niemand maakt in het appartement gebruik van een vaatwasser. Er is wel een vaatwasser in een gezamenlijke ruimte.
- 7 oud-leerlingen verzorgen zelfstandig hun was, 2 met hulp.
- Alle oud-leerlingen ruimen zelf de was op.
- Maar 1 oud-leerling doet een handwasje.
- Alle oud-leerlingen ruimen hun eigen appartement op, en doen lichte schoonmaakwerkzaamheden.
- 8 oud-leerlingen gaan zuinig om met energie (lamp, tv, senseo, wasmachine etc., uit wanneer niet in gebruik).
- Het beheer van belangrijke papieren wordt door anderen gedaan.

Samenvattend blijkt dat oud-leerlingen diverse huishoudelijke vaardigheden zelfstandig uitvoeren. Bij de werkzaamheden op het gebied van koken zijn het vooral de eenvoudige taken die men zelfstandig uitvoert, het koken van een warme maaltijd scoort laag. Dit geldt ook voor schoonmaakwerkzaamheden, eenvoudige schoonmaakwerkzaamheden zelfstandig, de grotere schoonmaakwerkzaamheden zijn vooral uitbesteed.

Verrassend is dat huishoudelijke werkzaamheden op het gebied van wassen / drogen veelal zelfstandig worden uitgevoerd. Strijken wordt vooral met hulp gedaan.

4.4 Vragenlijst voor de onderzoeksgroep en hun ouders / verzorgers

De onderzoeksgroep heeft een vragenlijst ingevuld waarin werd gevraagd welke huishoudelijke vaardigheden in de thuissituatie actief worden uitgevoerd, en of dit zelfstandig gebeurt of met hulp.

- De vragenlijst is gebaseerd op het item huishoudelijke vaardigheden van de INVRA-wonen.
- De vragenlijst is zowel door de leerlingen als hun ouders/verzorgers ingevuld. Hierdoor wordt informatie verkregen vanuit 2 bronnen, wat de betrouwbaarheid vergroot.
- Om duidelijk te krijgen waar de leerbehoefte ligt bij de leerling is naast het invullen van welke huishoudelijke vaardigheden actief worden uitgevoerd ook gevraagd naar waar de leervraag ligt wat betreft deze vaardigheden.
- De vragenlijsten zijn als bijlage 2 toegevoegd.
- De verkregen gegevens worden op een kwantitatieve wijze geanalyseerd, aan de hand van een frequentieverdeling (Harinck, 2010).
- De uitkomsten van deze vragenlijsten verschaffen actuele informatie welke vaardigheden een leerling uit de onderzoeksgroep daadwerkelijk uitvoert in de thuissituatie en waar ondersteuning nodig is.
- Verder geeft het informatie op welk gebied de onderzoeksgroep een leervraag heeft, zodat de leerstof gericht kan worden afgestemd op de leerbehoefte.

4.4.1 Analyse van de vragenlijsten

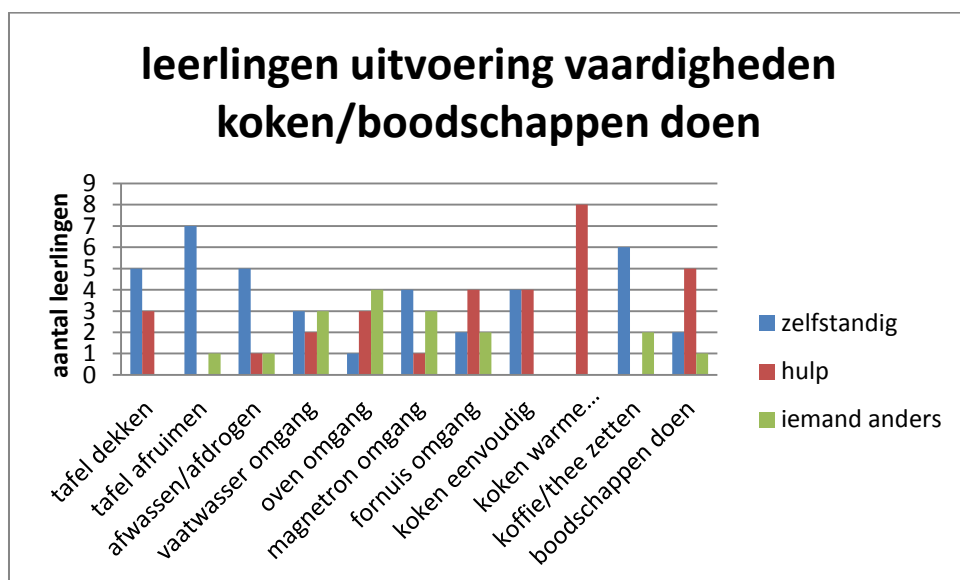
Van de 8 leerlingen uit de onderzoeksgroep zijn 8 ingevulde vragenlijst teruggekomen. Ook zijn 8 ingevulde vragenlijst teruggekomen van de ouders/verzorgers. Een respons van 100 %.

In 4 tabellen zijn de verkregen gegevens geanalyseerd op de onderzoeksvraag *Kan het gebruik van meetinstrument INVRA-wonen een bijdrage leveren aan de afstemming leerstofaanbod en individuele leerbehoeften?*

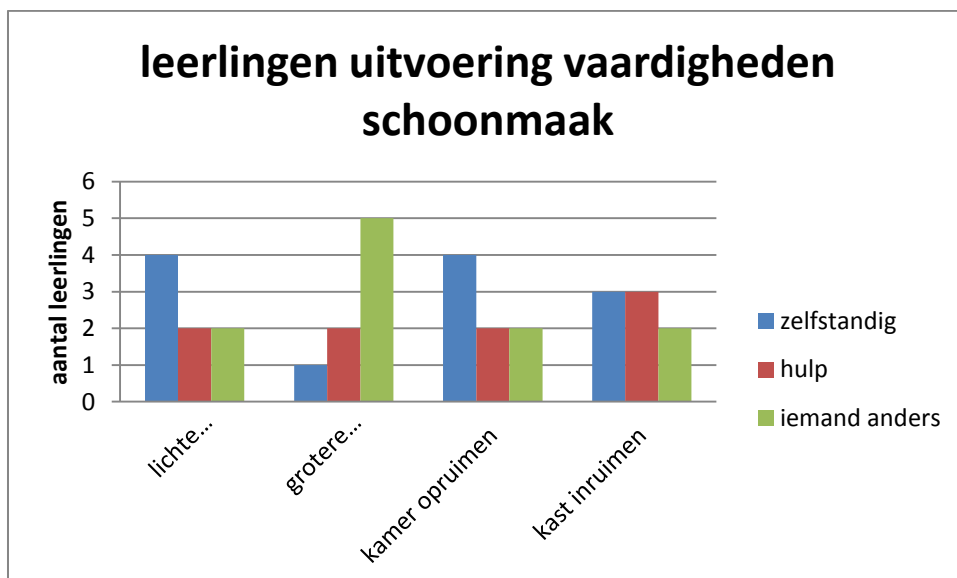
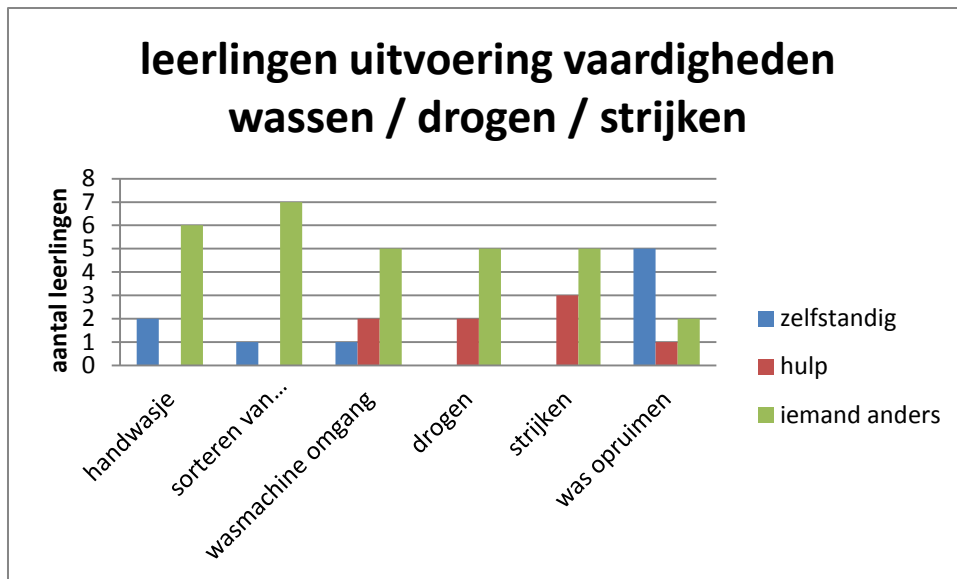
Deze tabellen zijn na te lezen in bijlage 7.

4.4.1a Analyse van de vragenlijsten waarin gevraagd wordt naar de uitvoering van de huishoudelijke vaardigheden

Deze gegevens zijn eerst geanalyseerd in twee tabellen, daarna zijn deze gegevens in 3 grafieken⁶ verwerkt.

⁶ De verticale as in de grafieken geeft een variabel aantal aan, het totaal is steeds 8

Opmerkingen:

- De vragenlijst is door 5 jongens en 3 meisjes ingevuld.
- 4 jongens hebben op vrijdagmiddag gezamenlijk huishoudkunde.
- 1 jongen en 3 meisjes hebben gezamenlijk koken op dinsdagochtend.

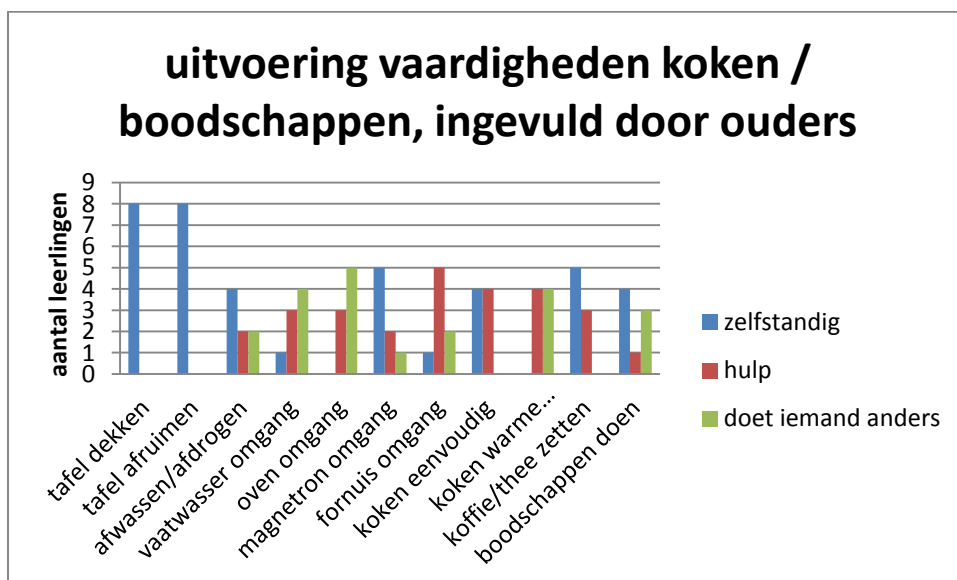
Wat valt op?

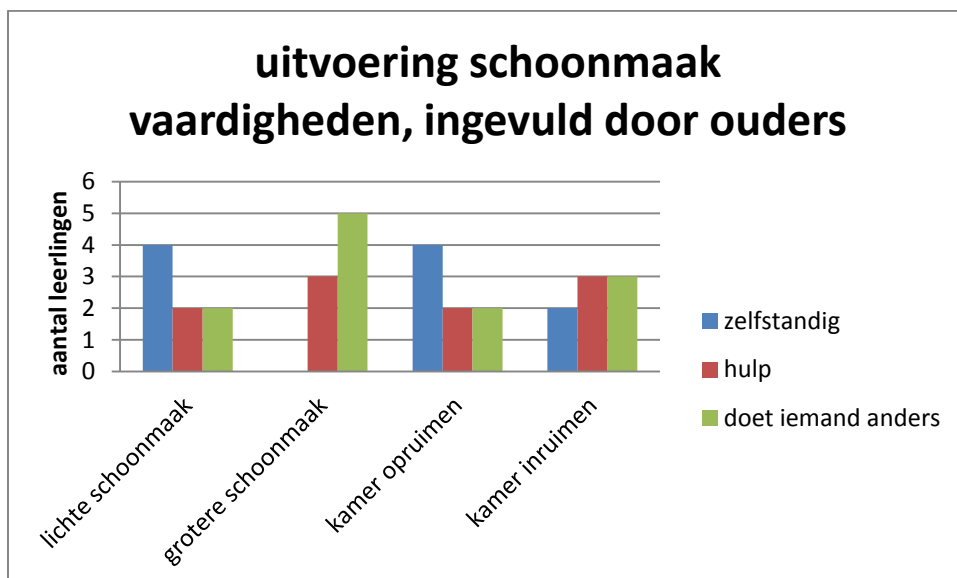
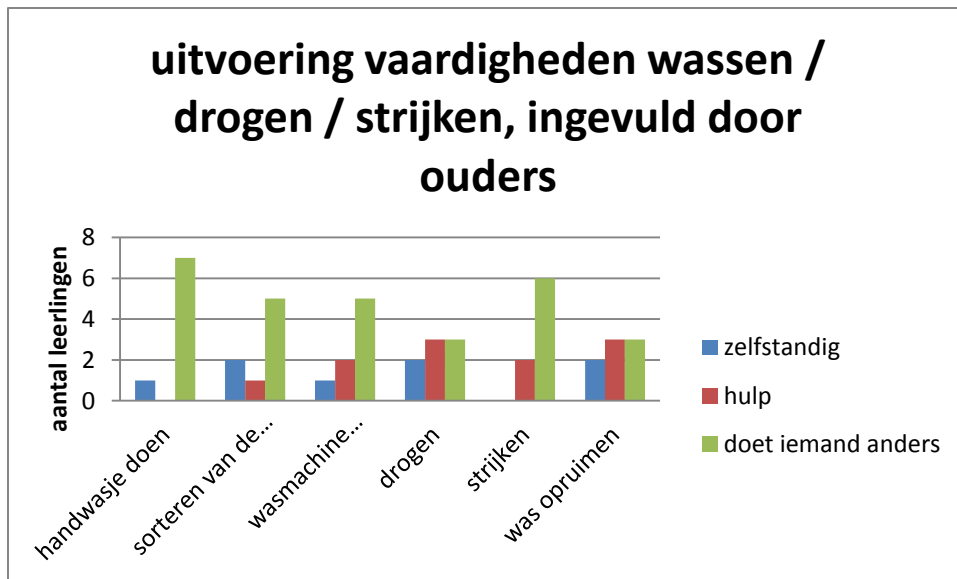
- Alle 8 leerlingen voeren de vaardigheden tafel dekken, bereiden van eenvoudige gerechten of het bereiden van een warme maaltijd zelfstandig of met hulp uit.
- De meeste leerlingen (7) ruimen hun eigen kamer zelfstandig of met hulp op, en doen hierbij lichte schoonmaakwerkzaamheden.

- De vaardigheden knoop aanzetten of het opbergen van belangrijke papieren wordt door niemand uitgevoerd.
- De meeste leerlingen voeren vooral vaardigheden uit op het gebied van koken/boodschappen doen en op het gebied van schoonmaken en opruimen.
- De meeste leerlingen doen nog weinig aan vaardigheden op het gebied van wassen/drogen/strijken. Wel ruimen 6 leerlingen hun eigen schone was op zelfstandig of met hulp.

Ook bij de analyse van de vragenlijsten ingevuld door de ouders/verzorgers van de onderzoeksgroep zijn eerst de gegevens in een tabel gezet (zie bijlage 7)

Daarna zijn deze gegevens in 3 grafieken verwerkt.

Wat valt op?

- Er is enig verschil in uitkomsten (vergeleken met de uitslag van de leerling zelf) bij de vaardigheden tafel dekken en afruimen, alle 8 leerlingen voeren deze zelfstandig uit.
- Alle 8 leerlingen bereiden zelfstandig of met hulp eenvoudige gerechten.
- De helft helpt mee bij het bereiden van de warme maaltijd.
- De meeste leerlingen ruimen hun eigen kamer zelfstandig of met hulp op, en doen hierbij lichte schoonmaakwerkzaamheden.
- De meeste leerlingen voeren vooral vaardigheden uit op het gebied van koken/ boodschappen doen en op het gebied van schoonmaken en opruimen.

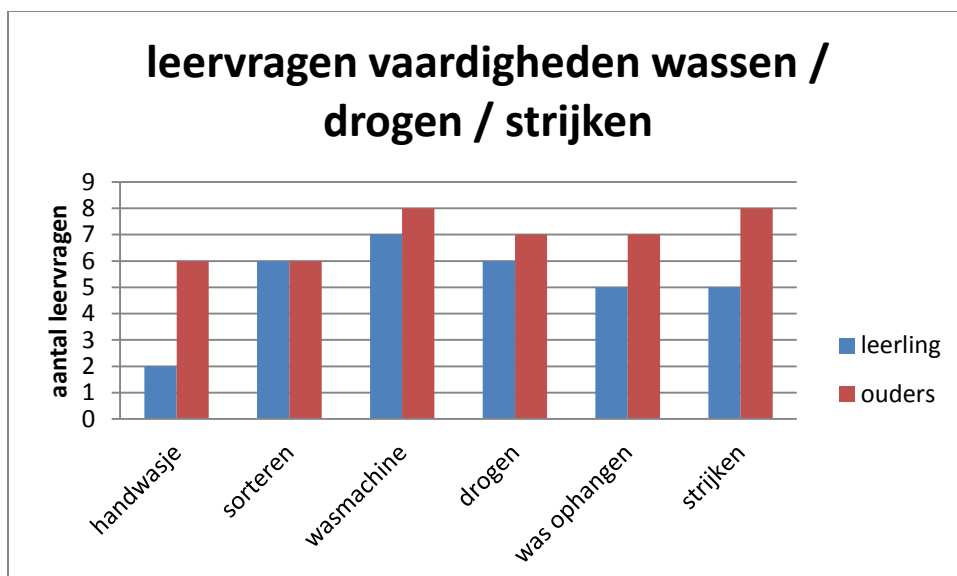
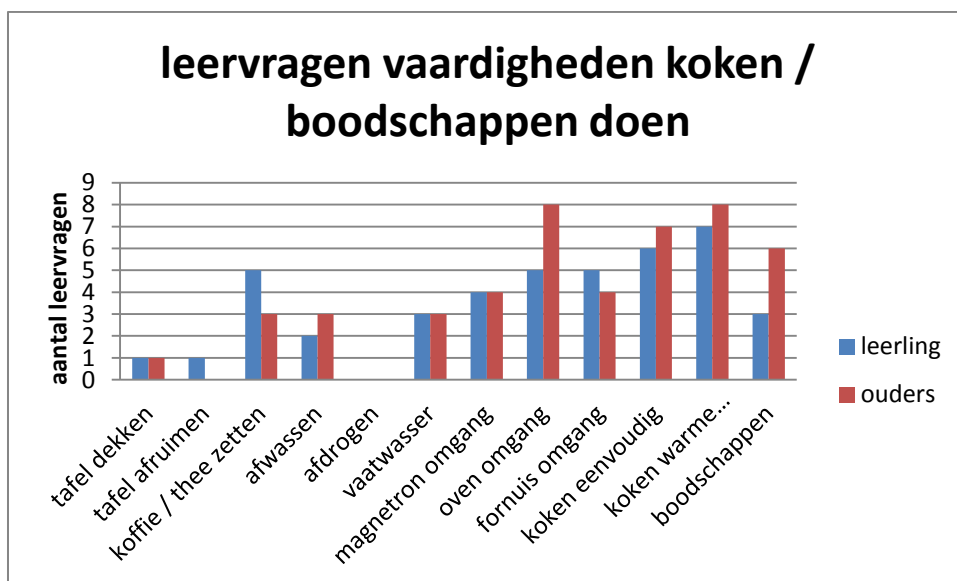
- De meeste leerlingen doen minder aan vaardigheden op het gebied van wassen/drogen/strijken. Wel ruimen 6 leerlingen hun eigen schone was op zelfstandig of met hulp.

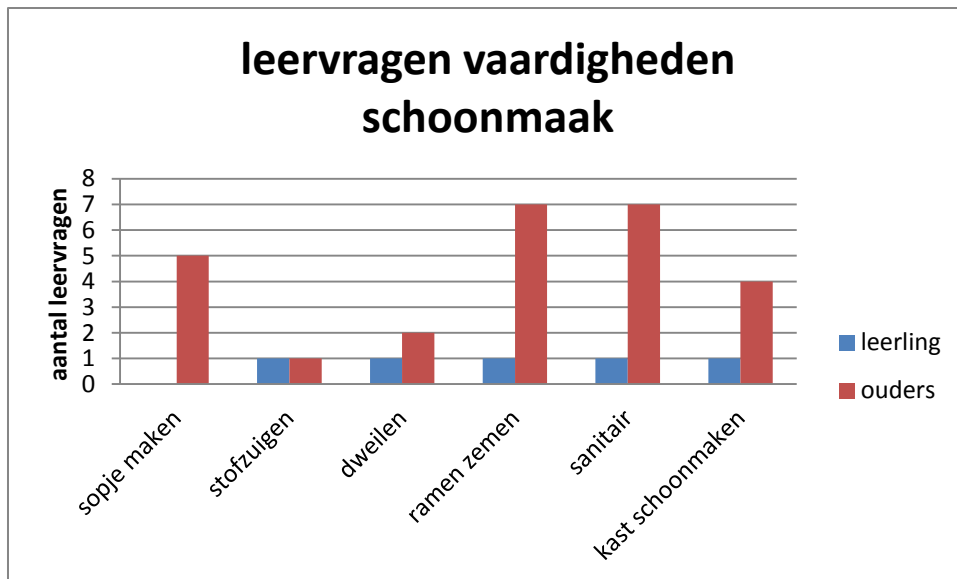
•

4.4.1.b Analyse van de vragenlijsten waarin gevraagd wordt naar leervraag op het gebied van huishoudelijke vaardigheden

Ook bij de analyse deze vragenlijsten, ingevuld door de onderzoeksgroep en door de ouders / verzorgers, zijn eerst de gegevens in een tabel gezet (zie bijlage 8).

Daarna zijn deze gegevens gekoppeld en in 3 grafieken verwerkt.

Wat valt op:

- Bij vaardigheden op het gebied van koken/ boodschappen doen liggen de leervragen wat betreft de leerlingen en de ouders/verzorgers het meest bij het koken zelf en het gebruik van de apparatuur.
- 4 leerlingen hebben een leervraag bij het boodschappen doen, 6 ouders/verzorgers hebben hierbij een leervraag.
- Bij de vaardigheden op het gebied van wassen/ drogen/ strijken zijn veel leervragen. Het leren bedienen van een wasmachine scoort het hoogst. Bij ouders/verzorgers ook het leren strijken.
- Bij de vaardigheden op het gebied van opruimen en schoonmaken zijn bij de leerlingen weinig leervragen, het leren maken van een sopje heeft geen een leerling ingevuld als leervraag. Bij de ouders/verzorgers zijn meer leervragen ingevuld.
- Het maken van een sopje, ramen zemen en sanitair schoonmaken scoort hier het hoogst.

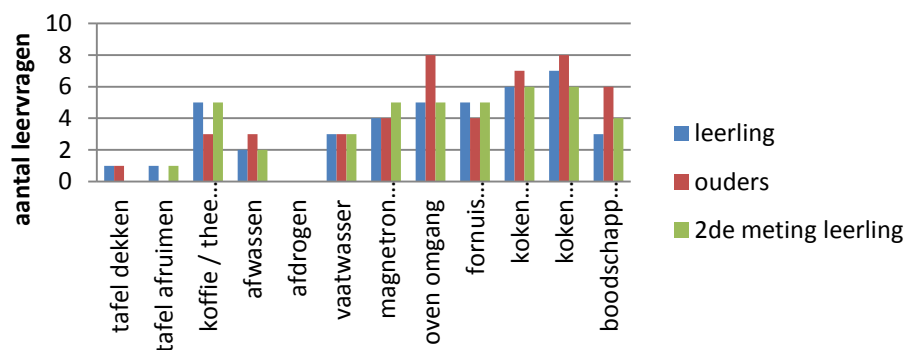
4.4.2 Analyse van de vragenlijsten na de tweede meting

Na het naast elkaar leggen van de uitslag van de leervragen van leerlingen naast het actieve huishoudelijke vaardighedenrepertoire van de oud-leerlingen is de onderzoeksgroep op de verschillen gewezen. Hierna is er een tweede meting gedaan bij de onderzoeksgroep.

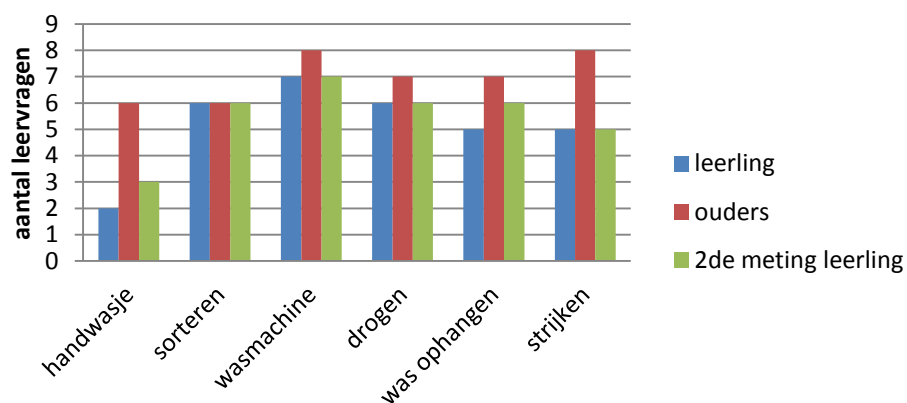
Ook bij de analyse van deze vragenlijsten, ingevuld door de onderzoeksgroep zijn eerst de gegevens in een tabel gezet (zie bijlage 9).

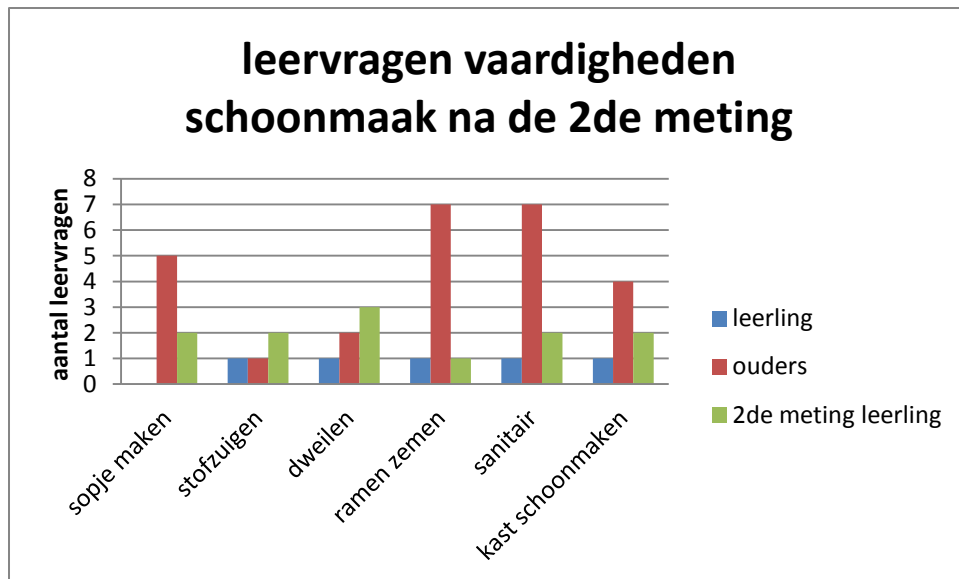
Daarna zijn deze gegevens gekoppeld en in 3 grafieken verwerkt.

leervragen vaardigheden koken / boodschappen doen na de 2de meting

leervragen vaardigheden wassen / drogen / strijken na de 2de meting

Wat valt op?

- Er zijn weinig opvallende verschillen in de uitslag.
- Bij de leervragen op het gebied van schoonmaak zijn de meeste verschillen gemeten.

In het volgende hoofdstuk worden de onderzoeksresultaten naast elkaar gelegd, en beschreven welke conclusies hieruit getrokken kunnen worden. Ook wordt nagegaan wat dit zal betekenen voor het leerstofaanbod.

Hoofdstuk 5

Conclusies van het onderzoek

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden conclusies en aanbevelingen gegeven.

De onderzoeksvragen, de theorie en de uitkomsten van het onderzoek worden met elkaar verbonden.

5.2 Conclusies ten aanzien van de doelen

Dit onderzoek heeft als doel gehad om een gerichter afstemming te kunnen maken van de individuele leerbehoeften op het gebied van wonen en het leerstofaanbod.

Het onderzoek heeft zich specifiek gericht op huishoudelijke vaardigheden.

Hieronder worden de conclusies weergegeven die per deelvraag getrokken kunnen worden.

5.2.1 Conclusies ten aanzien van de toekomstige woonmogelijkheden

De deelvraag is in het begin van het onderzoek als volgt geformuleerd:

-Welke mogelijkheden zijn er (in de toekomst) op het gebied van (begeleid) wonen voor leerlingen die nu de B-leerroute op De Bodde volgen?

In hoofdstuk 2 is beschreven dat het uitgangspunt bij het (begeleid) wonen van de doelgroep gebaseerd is op het burgerschapsmodel. Iemand met een verstandelijke beperking is net als iedereen een burger met rechten en plichten die op een aantal gebieden ondersteuning nodig heeft. Uit het interview met de consulent van MEE blijkt dat de ondersteuning maatwerk moet zijn, wat georganiseerd wordt vanuit het sociale netwerk (familie, vrienden) en vanuit het sociale vangnet (de reguliere- en speciale zorg- en dienstverlening).

De toekomstige woonsituatie van de doelgroep zal vooral zijn wonen in de wijk met directe of indirecte 24 uurs-zorg. Uit de enquête met oud-leerlingen blijkt dit ook.

Uit het interview komt naar voren dat MEE aan de hand van een taxatieschaal in kaart brengt waar welke ondersteuningsbehoefte ligt bij de uitvoering van huishoudelijke vaardigheden wanneer iemand op zichzelf gaat wonen. Ook waar iemand nog leerbaar in is.

Bekijk je dit vanuit het burgerschapsmodel dan kun je concluderen dat uitgaan van mogelijkheden in plaats van beperkingen belangrijk is. De individuele mogelijkheden worden uitgangspunt bij het opstellen van een ondersteuningspakket.

Hieruit kan worden geconcludeerd dat voor de afstemming van leerstofaanbod op de individuele leerbehoeften deze behoeften eerst in kaart moeten worden gebracht.

De vragenlijst die door de onderzoeksgroep is ingevuld geeft deze leerbehoeften op het gebied van huishoudelijke vaardigheden aan. Doordat dezelfde lijst is ingevuld door ouders / verzorgers krijg je ook vanuit het thuisfront informatie.

Ouders / verzorgers krijgen een actueel beeld van de leerstof. Op deze manier kan de leerling in de thuissituatie huishoudelijke vaardigheden, die op school als leerstof worden aangeboden, oefenen. Hierdoor wordt de transfer van het geleerde op school toepassen in het dagelijkse leven makkelijker gemaakt.

5.2.2 Conclusies ten aanzien van actief huishoudelijk vaardigheidsrepertoire oud-leerlingen

De deelvraag is in het begin van het onderzoek als volgt geformuleerd:

-Hoe ziet het actieve huishoudelijke vaardigheidsrepertoire uit van oud-leerlingen(die de B-leerroute hebben gevolgd) in hun eigen woonsituatie?

Door het afnemen van deze enquête is er een actueel beeld verkregen van de toekomstige woonsituatie van de doelgroep.

Uit de enquête met oud-leerlingen blijkt:

- dat de mate van uitvoering van de diverse huishoudelijke vaardigheden verschillend zijn. Hieruit kan worden geconcludeerd dat hier maatwerk aan te pas komt.

Er zijn ook overeenkomsten.

- Uit de enquête blijkt dat vaardigheden op het gebied van wassen / drogen / strijken zelfstandig of met hulp worden uitgevoerd.
- Vaardigheden op het gebied van koken die gebruikt worden zijn niet het zelfstandig koken op zich maar vaardigheden in de voorbereidende sfeer of eenvoudige kookwerkzaamheden.
- Lichtere schoonmaakwerkzaamheden worden ook veelal zelfstandig uitgevoerd.

Hier zal rekening mee gehouden moeten worden bij de afstemming van individuele leerbehoeften op leerstofaanbod bij de onderzoeksgroep, zodat het leerstofaanbod daadwerkelijk aansluit.

Wanneer men kijkt naar welke vaardigheden oud-leerlingen daadwerkelijk zelfstandig, of met hulp uitvoeren, en waar de leervraag ligt bij de onderzoeksgroep kan men concluderen dat er vooral verschillen zijn in vaardigheden op het gebied van schoonmaak.

- Oud-leerlingen voeren deze vaardigheden regelmatig uit.

- leerlingen uit de onderzoeksgroep hebben ingevuld dat ze op dit moment wat betreft schoonmaak weinig tot geen leervragen hebben.
- Kijkt men naar de uitslag van de ouders/verzorgers dan wordt door deze groep de leervraag op dit gebied wel als belangrijk ingevuld.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat leerlingen nog niet gemotiveerd zijn om schoonmaakwerkzaamheden aan te leren. Aangezien deze werkzaamheden in de toekomstige woonsituatie wel regelmatig voorkomen is het leerstof die wel aangereikt moet worden. Hier ligt een taak van de (vak)leerkracht om dit aan de orde te stellen.

5.2.3 Conclusies ten aanzien van welke ondersteuning is van belang

De deelvraag is in het begin van het onderzoek als volgt geformuleerd:

-Welke ondersteuning is van belang voor leerlingen die de B-leerroute volgen bij het aanleren van (huishoudelijke) vaardigheden?

Uit de theorie blijkt dat het kennisconstructiemodel goed past binnen het ZML-onderwijs. Hierbij ligt de nadruk op leerlingen te ondersteunen, die moeten proberen zelf actief kennis op te bouwen.

Volgens Teurlings (1993) moet de leerling nieuwe informatie interpreteren vanuit zijn al bestaande kennisbestand en vervolgens die informatie in dat kennisbestand opnemen.

Na het analyseren van de ingevulde vragenlijsten kan worden geconcludeerd dat:

- het bestaande kennisbestand van de leerling duidelijk wordt, waardoor de leerkracht de nieuwe informatie (leerstof) hierop goed kan laten aansluiten.
- Aan de ingevulde vragenlijsten kan de leerkracht aflezen bij welke huishoudelijke vaardigheden hulp nodig is. Hierdoor kan de leerkracht een goede afstemming maken op wat een leerling al kan en waar nog een leervraag is. Hierdoor kan onderwijs op maat worden gegeven.
- De ingevulde vragenlijsten van ouders / verzorgers blijken hierbij een goede aanvulling te zijn.

Op deze manier wordt duidelijk wat “de zone van de actuele ontwikkeling is” en ook wordt duidelijk wat de “zone van de naaste ontwikkeling” is.

Bij het aanleren van de huishoudelijke vaardigheden moet de leerkracht als mediator de leerlingen ondersteunen. De instructie zal er op gericht moeten zijn om denkvaardigheden te stimuleren om doevaardigheden uit te voeren.

Door ook de thuissituatie erbij te betrekken kunnen problemen met generaliseren verminderen doordat in de thuissituatie kan worden geoefend (in ieder geval kan de aandacht er op gevestigd worden).

5.2.4 Conclusies ten aanzien van bijdrage INVRA-wonen

De deelvraag is in het begin van het onderzoek als volgt geformuleerd:

Kan het gebruik van meetinstrument INVRA-wonen een bijdrage leveren aan de afstemming leerstofaanbod op het gebied van wonen (wat betreft huishoudelijke vaardigheden) op de individuele leerbehoeften van leerlingen die de B-leerroute volgen.

Tijdens het onderzoek is er een gesloten vragenlijst⁷ opgesteld voor zowel 8 leerlingen als hun ouders / verzorgers. In deze vragenlijst werd gevraagd naar de mate van uitvoering van huishoudelijke vaardigheden en naar de leerbehoeften hier omtrent.

Deze vragenlijst is gebaseerd op het item huishoudelijke vaardigheden van de INVRA-wonen⁸. Op deze manier heeft INVRA-wonen een bijdrage geleverd.

Hieruit kan worden geconcludeerd:

- Door de ingevulde vragenlijsten wordt actuele informatie verkregen over wat een leerling thuis aan vaardigheden in praktijk brengt en welke mate van ondersteuning hierbij nodig is.
- Tevens is ingevuld waar de leerling leervragen heeft op het gebied van huishoudelijke vaardigheden. Dit geeft de leerkracht gerichte handvatten bij de afstemming van leerstofaanbod en individuele leerbehoeften.
- De ingevulde vragenlijst geven informatie over wat een leerling al kan en waar nog een leervraag ligt. Dit vergroot het zelfinzicht.
- het verschaft de leerling (alsmede de ouders/ verzorgers) verduidelijking waarom hij / zij de leerstof aangeboden krijgt.
- Door bij het leerstofaanbod rekening te houden met de informatie verkregen uit de ingevulde vragenlijsten kan onderwijs op maat preciezer worden gerealiseerd.

Voor de leerlingen uit de onderzoeksgroep betekent dit dat tijdens de kooklessen het leerstofaanbod vooral gericht zal zijn op omgang apparatuur en het voorbereiden en bereiden van eenvoudige gerechten.

---

⁷ Zie bijlage 2 en 3

⁸ Zie hoofdstuk 2

Ook het boodschappen doen moet vast in het programma worden opgenomen. Dit zijn vaardigheden die de doelgroep in de toekomstige woonsituatie zal gebruiken.

Het zelfstandig bereiden van volledige warme maaltijden zal in de toekomstige woonsituatie niet vaak worden uitgevoerd.

Voor de leerlingen uit de onderzoeksgroep betekent dit dat tijdens de lessen huishoudkunde het leerstofaanbod vooral gericht moet zijn op het item wassen / drogen / strijken omdat hier op dit moment veel leervragen liggen. Kijk je naar de toekomstige woonsituatie van de onderzoeksgroep dan zal het aanleren van schoonmaakwerkzaamheden ook de nodige aandacht moeten krijgen.

Hierin zit nog een groot verschil in het hebben van leervragen van de onderzoeksgroep en wat de thuissituatie als leervraag heeft alsmede wat de toekomstige woonsituatie vraagt. Ook bij de tweede meting kwamen er weinig leervragen op dit gebied.

5.3 Integratie van conclusies

Mijn doel van het onderzoek was om een gerichter afstemming te maken van leerstofaanbod op het gebied van huishoudelijke vaardigheden op individuele leerbehoeften.

Ik ben van mening dat ik dit doel behaald heb.

Als gewenste situatie gaf ik aan dat ik meer zicht wil op wat een leerling al beheerst en wat een leerling nog wil en moet leren. Dit is duidelijk in kaart gebracht door de ingevulde vragenlijsten gebaseerd op INVRA-wonen. Hierdoor kan het leerstofaanbod beter aansluiten op de individuele leerbehoefte. De leerling kan zo beter worden voorbereid op de toekomstige woonsituatie, één van de kerndoelen van ons onderwijs. Een ander voordeel is dat een leerling zich bewust wordt van wat hij/zij al kan en wat hij/zij nog wil leren. Dit vergroot het zelfinzicht, wat past binnen de constructivistische visie op onderwijs.

Ik kan nu met de onderzoeksresultaten aan de slag. Dit onderzoek zal een vervolg krijgen in het samenstellen van de daadwerkelijke lesinhouden. In paragraaf 3.3.3 wordt in een hypothese beschreven dat dit bevorderd kan werken in de samenwerking met de thuissituatie. Hierdoor kan het generaliseren van het geleerde op school naar concrete woonsituaties vergemakkelijkt worden. Deze hypothese klopt nu nog gedeeltelijk, tijdens en na het uitvoeren van de lessencyclus kan ik onderzoeken of deze in het echt zal kloppen.

5.4 Discussiepunten

- De leerstof is verdeeld over de verschillende afdelingen en clusters binnen het (V)SO. Hierdoor kan er in een doorgaande lijn toegewerkt worden aan het aanleren van

huishoudelijke vaardigheden. Rekening houdend met ervarings- en belevingswereld van de leerling kan er een probleem op treden. Het op jonge leeftijd aanbieden van huishoudelijke vaardigheden heeft als nadeel dat leerlingen hier onvoldoende voor gemotiveerd zijn. Wanneer de leerlingen in de bovenbouw zitten zijn zij echter een groot deel van de week afwezig in verband met externe stage.

- Een ander discussiepunt is: er kan een verschil optreden in hoe de vragen geïnterpreteerd worden door de leerling zelf, door de ouders /verzorgers en door de leerkracht.
- Daarnaast kunnen de individuele leervragen bij een groep leerlingen, die op dat moment koken of huishoudkunde krijgen aangeboden, ver uit elkaar liggen. Dit zal gevolgen hebben voor de individuele afstemming.
- De individuele leerbehoeften kan haaks staan op de wat bijvoorbeeld de voorbereiding op de toekomstige woonsituatie vraagt aan leerstofaanbod.

5.5 Aanbevelingen

Naar aanleiding van het onderzoek en de daaruit voortvloeiende conclusies en discussiepunten zijn er de volgende aanbevelingen:

Op meso-niveau:

- Het leerstofaanbod moet meer in de “picture” komen, het zit vaak verstopt in voor de hand liggende activiteiten, maar zijn voor de doelgroep belangrijke leerdoelen als voorbereiding op hun toekomstige woonsituatie.
- De mogelijkheden van het Boddehuis⁹ effectief benutten, het is een ideale leerplaats voor de doelgroep.
- Het leerstofaanbod op het gebied van huishoudelijke vaardigheden een vast plaats binnen het rooster geven.

Op micro-niveau:

- De leervraag steeds benadrukken zodat de leerstof een plaats krijgt voor de leerling.
- Het vastleggen van vorderingen in voor de leerlingen begrijpelijke taal, is belangrijk voor het zelfinzicht van de leerling.
- Het in kaart brengen van beheersingsniveau van huishoudelijke vaardigheden kan het risico van over- of ondervraging van de doelgroep, ook in vervolgsituaties, verminderen.

---

⁹ Uitleg Boddehuis in hoofdstuk 1

- De toekomstige woonsituatie van de leerling regelmatig onder de aandacht brengen.
- De thuissituatie meer betrekken bij het lesprogramma zodat het geleerde thuis kan worden geoefend.
- Bij het aanleren van huishoudelijke vaardigheden zeker ook de denkvaardigheden stimuleren zodat de doevaardigheden beter beklijven.
- Bij het aanleren van huishoudelijke vaardigheden is de rol van de leerkracht (mediator) één van de bepalende factoren voor het beklijven van het geleerde.

Hoofdstuk 6

Reflectie en evaluatie van het onderzoek

6. 1 Inleiding

Tot slot wil ik in dit hoofdstuk beschrijven hoe het onderzoek is verlopen, hoe heb ik het ervaren, wat heb ik ervan geleerd, en wat betekenen de conclusies voor mij in mijn werksituatie.

Ik wil mijn leerproces beschrijven bij de start van het onderzoek, bij de uitvoering, en bij het schrijven van het onderzoeksverslag.

6.2 De start van het onderzoek

Het uitvoeren van een praktijkonderzoek was nieuw voor mij. Ik zag er als een berg tegenop omdat ik in het begin niet overzag wat het precies inhoudt. Het instrument kende ik niet, de druk van een beoordeling maakte mij onrustig en gaf chaos in mijn hoofd.

Het onderwerp lag al langer voor mij vast. In mijn eigen onderwijspraktijk vraag ik me regelmatig af of afstemming van het leerstofaanbod (in mijn vakgebied) en wat de leerling daadwerkelijk wil en kan leren wel altijd goed in overeenstemming zijn. Hier wilde ik graag onderzoek in doen.

Ik werd op de INVRA-wonen gewezen door mijn clustercoördinator.

Ik heb een tweedaagse cursus gevolgd om met het instrument van INVRA-wonen te mogen werken en de visie achter INVRA-wonen spreekt mij enorm aan. Het werd me gaandeweg duidelijk dat voor het onderzoek ik me moest toespitsen op 1 item van INVRA-wonen.

Ik heb ik het item huishoudelijke vaardigheden gekozen omdat dit item het best aansluit bij mijn onderwijspraktijk.

6.3 De uitvoering van het onderzoek

Naarmate het onderzoek vorderde kreeg ik er zelf meer zicht op en begon het leuk te vinden. De feedback die ik tussentijds ontving van mijn collega's, mijn critical friend en van mijn opleidingsdocent gaf mij steeds meer duidelijkheid waar ik met het onderzoek naar toe wilde. Door de literatuur bestudeerd te hebben is mijn kennis verder uitgebreid die ik in mijn eigen onderwijspraktijk goed kan gebruiken. Ik kan mijn praktijkervaring bewuster koppelen aan de theorie waardoor ik professioneler kan handelen. De theorie over constructief onderwijs en

het Eigen Initiatief Model heeft mij veel opgeleverd om mijn eigen werksituatie, mijn inziens, te verbeteren.

Ik vond het moeilijk om de juiste informatie te kiezen die echt gericht was op mijn onderzoeksvraag. Er is zoveel geschreven over bijv. leren met een verstandelijke beperking. Ik wilde eerst alles lezen maar dat gaf soms nog meer chaos in mijn hoofd. De volgende keer moet ik hier gericht keuzes in maken, en het houden tot literatuur die rechtstreeks met mijn onderzoeksvraag te maken heeft.

Tijdens het inlezen hoe de toekomstige woonsituatie zal zijn van de leerlingen werd mijn nieuwsgierigheid gewekt om oud-leerlingen te gaan bezoeken.

Ik heb verschillende oud-leerlingen bezocht of opgebeld om hun medewerking te vragen. Enkele oud-leerlingen haakten af, 10 oud-leerlingen hebben de vragenlijst ingevuld. Deze 10 heb ik zelf bezocht, na het maken van een afspraak, en ze de vragenlijst voorgelegd. Dat was iedere keer een feestje op zich om te doen. Het is erg leuk om te zien waar oud-leerlingen zijn gaan wonen en hoe hun dagelijkse leven er nu uit ziet.

Ik ben tot een gesloten vragenlijst gekomen omdat een interview afnemen me geen gerichte informatie opleverde, dit was te onduidelijk. Dit was voor mij ook erg leerzaam. Hoe kom je aan de gevraagde informatie? Zeker wanneer het deze doelgroep betreft is het van belang om een instrument te gebruiken wat een duidelijke structuur heeft, weinig denkwerk vraagt en makkelijk is in te vullen. Ik was in het begin te onduidelijk over het doel van het onderzoek, dat leverde verwarring op, waardoor enkele respondenten afhaakten.

Het was zeer leerzaam voor mij om te gaan kijken hoe de werkelijke woonsituatie is nadat iemand begeleid zelfstandig is gaan wonen. Hierdoor heb ik een actueler beeld gekregen en deze ervaring kan ik goed gebruiken in mijn onderwijspraktijk.

Het interview met de consulent van MEE heeft hiertoe ook bijgedragen. Dit interview heeft me veel informatie opgeleverd over wat het burgerschapsparadigma in de praktijk betekent. Dat er steeds uitgegaan wordt van mogelijkheden in plaats van beperking en dat de ondersteuning individueel bepaald wordt. Ook dat ondersteuning van het sociale netwerk een steeds grotere rol gaat spelen.

Het afnemen van de vragenlijst bij de leerlingen heeft mij veel informatie opgeleverd waar ik meteen in mijn dagelijkse praktijksituatie mee aan de slag kan. Door deze ingevulde vragenlijsten te analyseren ben ik toch met andere ogen naar het leerstofaanbod gaan kijken en kan deze informatie zeer goed gebruiken. Ik kan beter inspelen op de leerbehoeften en

gericht aansluiten op het ontwikkelingsniveau, zodat de leerlingen minder over- of onderschat worden. Het verhoogd hun eigenwaarde en maakt ze meer zelfredzaam. Het bevragen van de thuissituatie, aan de hand van dezelfde vragenlijst, heeft voor mij meer opgeleverd dan ik van tevoren dacht. Ik was blij verrast dat ik alle vragenlijsten, vrij snel, ingevuld terug heb gekregen.

Dit geeft mij extra motivatie om op deze manier te gaan werken. Door deze actie heb ik ervaren dat het thuisfront graag meewerkt om de leerstof gericht af te stemmen op leerbehoeften. Ook kan ik hierdoor het thuisfront makkelijker inschakelen om het geleerde op school thuis in de praktijk te oefenen, wat een meerwaarde heeft voor het beklijven van de leerstof.

Onderwijs op maat wordt concreet voor de leerling, voor de thuissituatie, voor mij en voor mijn collega's.

6.4 De slotfase, het onderzoeksverslag

Ik dacht dat het schrijven van dit verslag niet zo moeilijk zou zijn, maar dat viel tegen.

Om alles duidelijk op papier te zetten, wat goed leesbaar is voor de buitenstaander, en aan de eisen voldoet van een onderzoeksverslag, dat vond ik moeilijk. Ik heb daar veel gerichte feedback voor nodig gehad. Op de inhoud, op de vorm en op de leesbaarheid.

Collega's, mijn critical friend die ook een Master Sen onderzoek deed, mensen die in de zorgsector werkzaam zijn, en familieleden hebben met het geven van gerichte feedback allemaal hun steentje bijgedragen bij het doen van dit onderzoek en de verslaglegging.

Tot slot, ik heb ervaren dat het volgen van de master SEN en het doen van onderzoek in je eigen onderwijspraktijk je scherp houdt, wat weer ten goede komt aan het onderwijs.

Literatuurlijst

- Besten C. den, Vulpen A. van (2009), *Begeleid ontdekkend leren*, Barneveld: Nelissen
- Besten C. den, Vulpen A. van (2006), *Competent begeleiden van mensen met een verstandelijke beperking*, Soest: Nelissen
- Blokhuys A., Kooten N. van (2003), *Je luister wel, maar je hoort me niet*, Utrecht: Agiel
- Dijk P. van, Doorn E. van (2004), *Ontwikkelingsgericht begeleiden in alledaagse situaties. Werkboek voor begeleiders van mensen met een verstandelijke beperking, gebaseerd op de methode van Feuerstein*, Soest: Nelissen
- Twint B. (2011) *Competentiebenadering voor mensen met verstandelijke beperking, Competentieanalyse en Competentiegericht werkplan*, expertisecentrum verstandelijke beperking
- Harinck F. (2010), *Basisprincipes praktijkonderzoek*, Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Damen L.H., Timmers-Huigens D., (2004), SLO publicatie *Het leren van zeer moeilijk lerende*, Enschede
- Damen L. H., (2007) SLO publicatie *VSO cluster 3 Oog op de toekomst van de leerling*, Enschede
- Scholten, G., Schuurman M. (2008), *Eigenwaarde*, Wezep: INVRA
- Ponte P. (2002), *Onderwijs van eigen makelij*, Soest: Nelissen
- Kallenberg T, Koster B, Onstenk J, Scheepsmma W, (2007), *Ontwikkeling door onderzoek, een handreiking voor leraren*, Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff

Internetsite:

<http://www.eigeninitiatiefmodel.nl/> (juni 2012)

Bijlagen

Bijlage 1:

Enquête met vragenlijst voor de oud-leerlingen

Hoi,

Ik werk op school “De Bodde” en ben de opleiding master SEN aan het volgen. Hiervoor moet ik een praktijkonderzoek doen.

Ik ga onderzoeken hoe het onderwijsaanbod op het gebied van wonen gericht kan worden afgestemd op de leerbehoeften van de leerling.

Hiervoor wil ik graag weten hoe oud-leerlingen van “De Bodde”, voorheen “De Brug”, wonen en welke huishoudelijke vaardigheden ze gebruiken.

Zou jij deze vragenlijst willen invullen?

Ik wil je hiervoor alvast bedanken.

Zet en kruisje bij het goede antwoord.

Ik woon op deze manier:
A= zelfstandig met enkele uren begeleiding in de week
B= in een eigen appartement met ook een gezamenlijke woonkamer / eetkamer
C= in een groepshuis met een eigen slaapkamer

Hoe voer jij de volgende vaardigheden uit?

Zet en kruisje bij het goede antwoord.

Tafel dekken:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Koffie of thee zetten:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Tafel afruimen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Gebruik van de vaatwasser:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Afwassen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Afdrogen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Gebruik van oven:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Gebruik van magnetron:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Gebruik van fornuis:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik maak een eenvoudige warme hap: (bakt tosti, bakt ei)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik doe kleine boodschappen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik kook deelgerechten: (1 product (bijv. groenten), 1 pan (van hele maaltijd)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik kook een eenpansgerecht : (meer producten, 1 pan (wokschtel, groenteschtel, stampot)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik kook een samengestelde maaltijd (meer pannen, bijv.: aardappelen, groente, vlees, toetje)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik doe de boodschappen voor de warme maaltijd:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik doe een handwasje:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik sorteer mijn eigen kledingwas:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik bedien de wasmachine:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik strijk:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik ruim de schone was op:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik zet een knoop aan:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik maak mijn eigen slaapkamer schoon:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik ruim mijn eigen kamer / appartement op:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik voer schoonmaaktaken uit (ramen, vloer, wc, badkamer)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik ruim een kast overzichtelijk in:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik berg belangrijke papieren op:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik ga zuinig om met energie (ik gebruik licht, verwarming, stroom alleen wanneer nodig is)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik wil je hartelijk bedanken voor je medewerking.

Met vriendelijke groeten
Marion de Brouwer – Horrevorts

Bijlage 2
Vragenlijst voor de onderzoeksgroep

Hoi,

Zou jij deze vragenlijst willen invullen?

Hoe voer jij de volgende vaardigheden uit?
Zet en kruisje bij het goede antwoord.

Tafel dekken:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Koffie of thee zetten:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Tafel afruimen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Gebruik van de vaatwasser:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Afwassen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Afdrogen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Gebruik van oven:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Gebruik van magnetron:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Gebruik van fornuis:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik maak een eenvoudige warme hap: (bakt tosti, bakt ei)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik doe kleine boodschappen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik kook deelgerechten: (1 product, 1 pan(van hele maaltijd)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik kook een eenpansgerecht : (meer producten, 1 pan (wokschotel, groenteschotel, stampot)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik kook een samengestelde maaltijd (meer pannen, bijv.: aardappelen, groente, vlees, toetje)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik doe de boodschappen voor de warme maaltijd:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik doe een handwasje:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik sorteer mijn eigen kledingwas:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik bedien de wasmachine:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik strijk:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik ruim de schone was op:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik zet een knoop aan:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik maak mijn eigen slaapkamer schoon:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik ruim mijn eigen kamer / appartement op:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik voer schoonmaaktaken uit (ramen, vloer, wc, badkamer)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik ruim een kast overzichtelijk in:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik berg belangrijke papieren op:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ik ga zuinig om met energie (ik gebruik licht, verwarming, stroom alleen wanneer nodig is)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Bij welke huishoudelijke vaardigheden heb je een leervraag?
(Wat zou je kunnen/willen leren en waar zouden we binnen de school aandacht aan moeten besteden?)
Zou je met een kruisje kunnen aangeven wat het goede antwoord is.

Huishoudelijke vaardigheid	Ja, hierbij heb ik een leervraag	Nee, hierbij heb ik geen leervraag	Geen mening
tafel dekken			
tafel afruimen			
koffie zetten			
thee zetten			
vaatwasser inruimen			
vaatwasser uitruimen			
omgang magnetron			
omgang oven			
omgang fornuis			
koken, zelfstandig maaltijd/gerechten bereiden			
koken, een deel van een gerecht bereiden			
afwassen			
afdrogen			
kleine boodschappen doen			
boodschappen doen voor de warme maaltijd			
handwasje doen			
was sorteren			
wasmachine bedienen			
wasdroger bedienen			
Huishoudelijke vaardigheid	Ja, hierbij heb ik een leervraag	Nee, hierbij heb ik geen leervraag	Geen mening
was ophangen			
strijken			
schoonmaken:			

sopje maken			
stofzuigen			
dweilen			
ramen zemen			
badkamer schoonmaken			
wc schoonmaken			
kast schoonmaken			
.....			
.....			

Ik wil je hartelijk bedanken voor je medewerking.
Met vriendelijke groeten
Marion de Brouwer – Horrevorts

Bijlage 3

Vragenlijst met bijbehorende brief voor ouders/verzorgers

Maart 2012

Beste ouders/verzorgers,

Sinds vele jaren ben ik, met veel plezier, als vakleerkracht koken/huishoudkunde werkzaam op De Bodde.

Momenteel volg ik de studie gespecialiseerd leerkracht Master SEN (Special Educational Needs) aan de Fontys Hogeschool in Eindhoven.

Een belangrijk onderdeel van deze opleiding is het doen van een praktijkonderzoek binnen de eigen werksituatie.

Ik ben werkzaam op de bovenbouw van het VSO, dus daar wil ik mijn praktijkonderzoek gaan doen.

Het onderzoek wil ik richten op de afstemming van het onderwijsaanbod en de individuele leerbehoeften van de leerling op het gebied van wonen.

Ik ga onderzoeken of het meetinstrument INVRA-wonen een bijdrage kan leveren.

Ik wil me specifiek gaan richten op het aanleren van huishoudelijke vaardigheden. Hiervoor wil ik graag onderzoeken welke huishoudelijke vaardigheden de leerling al beheerst en waar de leerling nog hulp bij nodig heeft. De gegevens worden, wat het onderzoeksverslag betreft, anoniem verwerkt.

Tevens wil ik weten welke leervraag de leerling hierbij heeft.

Ik wil samen met uw zoon/dochter een lijst invullen waar verschillende huishoudelijke vaardigheden worden aangegeven. Ik wil vragen aan uw zoon/dochter welke vaardigheden hij/zij zelfstandig uitvoert en waar hij/zij nog hulp bij nodig heeft.

Daarnaast wil ik vragen welke huishoudelijke vaardigheden hij/zij op school wil trainen.

Ik zou U graag willen betrekken bij dit onderzoek.

Ik wil vragen of ook U aan de hand van een vragenlijst wilt invullen welke huishoudelijke vaardigheden uw zoon/dochter in de thuissituatie zelfstandig uitvoert of waar hij/zij nog hulp bij nodig heeft.

Tevens wil ik U vragen of U kunt aangeven welke leervraag er ligt bij uw zoon/dochter op het gebied van huishoudelijke vaardigheden. Met deze gegevens hoop ik gericht de leerbehoefte en onderwijsaanbod op elkaar af te stemmen.

Zou U deze vragenlijst willen invullen en via uw zoon/dochter weer retour willen geven?

Mocht U nog vragen hebben of verdere toelichting willen, dan kunt U altijd even contact met mij opnemen,

(telefoon: De Bodde 013-4671363,

mailadres: mdbrouwer@zmldebodde.nl).

Bij voorbaat dank en met vriendelijke groet,

Marion de Brouwer-Horrevorts

Hoe voert uw zoon/dochter de volgende huishoudelijke vaardigheden in de thuissituatie uit?
Zou u met een kruisje kunnen aangeven wat het goede antwoord is.

Tafel dekken:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= niet

Koffie of thee zetten:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= niet

Tafel afruimen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= niet

Gebruik van de vaatwasser:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders

Afwassen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders

Afdrogen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders

Gebruik van oven:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders

Gebruik van magnetron:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= niet

Gebruik van fornuis:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders

Maakt een eenvoudige warme hap: (bakt tosti, bakt ei)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders

Doet kleine boodschappen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Kookt deelgerechten: (1 product (bijv. groenten), 1 pan (van hele maaltijd)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Kookt een eenpansgerecht : (meer producten, 1 pan (wokschotel, groenteschotel, stampot)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Kookt een samengestelde maaltijd (meer pannen, bijv.: aardappelen, groente, vlees, toetje)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders

Doet de boodschappen voor de warme maaltijd:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders

Doet een handwasje:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Sorteert eigen kledingwas:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Bedient de wasmachine:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Hangt de was te drogen:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Strijkt de was:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ruimt de schone was op:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Zet een knoop aan:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Maakt eigen slaapkamer schoon (stoffen / stofzuigen):
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ruimt eigen kamer / appartement op:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Voert schoonmaaktaken uit (ramen, vloer, wc, badkamer):
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Ruimt een kast overzichtelijk in:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Bergt belangrijke papieren op:
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Gaat zuinig om met energie (gebruikt licht, verwarming, stroom alleen wanneer nodig is)
A= zelfstandig
B= met hulp
C= dit doet iemand anders voor mij

Bij welke huishoudelijke vaardigheden heeft uw zoon/dochter een leervraag?
(Waar zouden we binnen de school aandacht aan moeten besteden?)

Huishoudelijke vaardigheid	Ja, hierbij heeft hij/zij een leervraag	Nee, hierbij heeft hij/zij geen leervraag	Geen mening
Tafel dekken			
Tafel afruimen			
Koffie zetten			
Thee zetten			
Vaatwasser inruimen			
Vaatwasser uitruimen			
Omgang magnetron			
Omgang oven			
Omgang fornuis			
Koken, zelfstandig gerechten bereiden			
Koken, met hulp gerechten bereiden			
afwassen			
afdrogen			
kleine boodschappen doen			
Boodschappen doen voor de warme maaltijd			
Handwasje doen			
Was sorteren			
Wasmachine bedienen			
Wasdroger bedienen			
Was ophangen			
strijken			
Schoonmaken: Sopje maken			
Stofzuigen			
Dweilen			
Ramen zemen			
Badkamer schoonmaken			
Wc schoonmaken			
Kast schoonmaken			

Bijlage 4

Interviewvragen voor MEE-consulent

Interview met Alexander Borgmeijer, consultant bij MEE, regio Tilburg.

Het is een semigestructureerd interview.

Datum van het interview: 19 januari 2012

Aanvangstijd: 10.00 u

Ik heb van te voren telefonisch een afspraak gemaakt.

Voorstellen.

Ik zal eerst een korte uitleg geven over wat ik tijdens mijn praktijkonderzoek wil onderzoeken en wat voor mij het doel is van dit interview.

Ik wil toestemming vragen voor een geluidsopname.

Tijdens dit interview wil ik graag een duidelijk beeld, meer inzicht krijgen van hoe de toekomstige woonsituatie van de doelgroep van dit onderzoek er uit kan zien.

De doelgroep bestaat uit leerlingen die de B-leerroute volgen met uitstroombestemming een dagbesteding met arbeidsmatig karakter, een vorm van beschermd wonen/werken.

Welke vaardigheden moet de VSO-schoolverlater (die B-leerroute volgt) minimaal bezitten om zo zelfredzaam mogelijk op zichzelf te wonen.

Verder wil ik weten of wij met het onderwijsaanbod (op het gebied van aanleren van huishoudelijke vaardigheden) hier op kunnen afstemmen.

Kan INVRA-wonen een meerwaarde zijn voor de transfer van thuiswonend naar op zichzelf wonend?

De volgende vragen wil ik stellen:

1. Wat kan MEE bieden aan iemand met een matige verstandelijke beperking wanneer diegene op zichzelf wil gaan wonen? Wat is de deskundigheid van MEE?
2. Hoelang mogen ze begeleiding bieden? Op welke manier wordt het netwerk ingeschakeld?
3. Hoe verloopt het traject van thuiswonend naar op zichzelf wonend?
4. Binnen onze samenleving spelen ontwikkelingen als burgerschapsdenken, met daarbij behorend vraaggestuurde ondersteuningsmodel een steeds grotere rol. Hoe speelt MEE daarop in?
5. Wat zijn de recente ontwikkelingen op het gebied van wonen voor de doelgroep uit mijn praktijkonderzoek? Welke woonvormen zijn er?
6. Hoe wordt nagegaan welke woonvorm het best bij een individu past?
7. Hoe ervaart de cliënt de overgang naar een bepaalde woonvorm? Hoe ervaart zijn familie of ander eigen netwerk de overgang?
8. Welke vaardigheden moet een cliënt bezitten om in aanmerking te komen voor een bepaalde woonvorm?
9. Bent U bekend met het instrument INVRA-wonen? Zo ja, zou dit als instrument mee kunnen wegen bij een ondersteuningsaanbod?
10. MEE gebruikt een ander instrument. Hoe ziet dit instrument eruit?
11. Wordt dit meetinstrument gebruikt voor het meten van bepaalde vaardigheden voor een bepaalde woonvorm?
12. Waarom is voor dat instrument gekozen?
13. Zou ik er iets mee kunnen in mijn onderwijspraktijk?

14. Waar ligt vooral de ondersteuning, bij welke vaardigheden? Is deze ondersteuning aan verandering onderhevig?
15. Hoe worden de ontwikkelingsmogelijkheden bij cliënten verduidelijkt?
16. Bent U bekend met het onderwijsaanbod op het ZML-VSO? Hoe ervaart u de inhoud ervan?
17. Hoe ervaart U de aansluiting/afstemming van het onderwijsaanbod met de toekomstige woonsituatie van de doelgroep?
18. Wat loopt goed? Waarin kan verbetering komen?
19. Zijn er naar uw mening nog belangrijke onderwerpen die niet aan bod zijn geweest?

Bedanken voor het afnemen van het interview.

Bijlage 5

Uitwerking interview

Ik heb een interview met Alexander Borgmeijer, consultant bij MEE, regio Tilburg.

Datum van het interview: 19 januari 2012

Aanvangstijd: 10.00 uur

Waar: In het kantoor van MEE, Kloosterstraat , Tilburg

Ik heb van te voren telefonisch een afspraak gemaakt.

Ik heb me voorgesteld en een korte uitleg heb gegeven over wat ik tijdens mijn praktijkonderzoek wil onderzoeken en wat voor mij het doel is van dit interview.

Ik heb toestemming gevraagd voor geluidsopname.

1. Wat kan MEE bieden aan iemand met een matige verstandelijke beperking wanneer diegene op zichzelf wil gaan wonen? Wat is de deskundigheid van MEE?

Dat kan zeer wisselend zijn. In de praktijk zien we dat steeds vaker mensen op tijd initiatief nemen om zich te oriënteren op het gebied van wonen. Ouders van jongeren met een verstandelijke beperking gaan zich al oriënteren voordat er een actuele woonwens is, samen met de jongere gaan bekijken wat er mogelijk is. Daarnaast is er een groep met al wel een actuele woonvraag, die bijvoorbeeld liefst vandaag nog op zichzelf wil gaan wonen. Vanuit MEE stimuleren we en adviseren we om op tijd te gaan oriënteren. Er is dan voldoende tijd om te kijken wat kan iemand zelf, waar heeft iemand nog ondersteuning bij nodig. Wat zijn de mogelijkheden, wat zijn de voorkeuren van iemand. Een voorkeur kan bijvoorbeeld zijn "Ik woon in Berkel-Enschot en wil daar graag blijven wonen". MEE kan dan kijken waar de mogelijkheden zijn, MEE kan in kaart brengen waar iemand ondersteuning bij nodig heeft, MEE geeft een stukje hulpvraagverduidelijking.

Dan zal er uiteindelijk ook een indicatie moeten worden aangevraagd. Hierbij geeft MEE ook de nodige ondersteuning.

Bij een indicatie aanvragen moet er sprake zijn van een actuele hulpvraag. Wanneer iemand nu al een woonindicatie wil aanvragen, en pas over enkele jaren op zichzelf wil gaan wonen, dan zal de indicatiesteller zeggen kom dan maar weer terug. Vroeger ging dat makkelijker maar daardoor ontstond er een vervuiling van de wachtlijst zodat nu alleen bij een acute woonwens een indicatie kan worden aangevraagd.

2. Hoelang mag MEE begeleiding bieden? Op welke manier wordt het netwerk ingeschakeld?

In principe is het zo dat MEE kort cyclisch ondersteuning biedt. Heeft een cliënt bijvoorbeeld een woonvraag (kan ook een anders hulpvraag zijn) dan kan MEE ondersteunen in het verkennen van de mogelijkheden, een stukje hulpvraagverduidelijking, meehelpen met de indicatieaanvraag. MEE ondersteunt tot op het moment dat de hulpvraag is ingevuld. MEE kan tijdens elke levensfase een rol spelen. MEE is nu vooral aan het inzetten op sociale netwerkstrategieën. Hoe kun je het netwerk van de cliënt inzetten om de ondersteuning die de cliënt vraagt zo goed mogelijk te beantwoorden? Dit is een ontwikkeling die vanuit de gemeente ook sterk wordt ingezet in verband met bezuinigingen en modernisering van de ANWZ-regeling. Het is een bezuinigingsmaatregel maar er zit ook een goede kant aan. Het goede eraan is dat je probeert te bereiken dat iemand vanuit dat eigen netwerk minder afhankelijk wordt van zorg.

3. Binnen onze samenleving spelen ontwikkelingen als burgerschapsdenken, met daarbij behorend vraaggestuurde ondersteuningsmodel een steeds grotere rol.

Hoe speelt MEE daar op in?

Daar spelen we eigenlijk al heel lang op in. De naamsverandering zegt dit eigenlijk al. SPD (sociaal pedagogische dienst) is MEE gaan heten. Dit is geen afkorting van iets maar staat voor MEE denken, met name naast de cliënt staan en de cliënt waar nodig te ondersteunen. De ontwikkeling die de afgelopen jaren duidelijk is ingezet van aanbodgericht naar vraaggestuurd. Het volwaardig burgerschapsdenken met als basishouding “Gewoon waar kan, speciaal waar nodig” is heel belangrijk geworden. Ook het insteken op de sociale netwerkstrategieën van de cliënt is een ontwikkeling die hierop inspeelt.

4. Wat zijn de recente ontwikkelingen op het gebied van wonen voor de doelgroep uit mijn praktijkonderzoek?

Een van de recente ontwikkelingen zijn de ouderprojecten. Inmiddels zijn we hier ook al 10 jaar mee bezig. Dat zijn ouderinitiatiefgroepen die samen een woonvorm willen opzetten. Stichting “Onze Horizon” is zo’n ouderproject waarvan de cliënten nu als leerling nog op De Bodde zitten. Bij deze ouderprojecten ondersteunt MEE in alle facetten; Een stukje vraagsturing, wat mensen zoeken is vaak in het reguliere aanbod niet voor handen. De mensen willen de maximale regie, zelf bepalen hoe en met welke mensen de zorg wordt ingezet, vraagsturing in de zin van hoe uiteindelijk de woonvorm eruit moet komen te zien, wat voor type begeleiding men nodig heeft. Het netwerk moet heel duidelijk zijn, dat is iets waar we heel duidelijk naar toe gaan. Het netwerk is belangrijk, mensen in hun eigen kracht zetten. Het collectief ondernemerschap is iets wat ook de gemeente nastreeft.

Mee ondersteunt bij het ontwikkelen van een zorgvisie, Mee kijkt mee naar het programma van eisen, Mee ondersteunt bij het aanvragen van indicatie en MEE kan actief zijn in de procesbegeleiding. Het proces van A tot Z, A is dan een groep ouders met allemaal een kind met een verstandelijke beperking met een woonwens (dat is de gemeenschappelijke deler) en Z is dan een woonvorm in een woonwijk die precies past bij ieder kind. Mee adviseert ook om gaandeweg de cliënten ook een stem te geven in de vorm van een cliëntenraad of bewonersraad.

Woonaanbieders hebben heel veel expertise op het gebied van wonen, daar moet je gebruik van maken. In het traject ga je een woonaanbieder bij betrekken en ouders bepalen zelf in hoeverre de woonaanbieder daar een rol in krijgt. De laatste tijd bieden aanbieders veel meer maatwerk, dit in tegenstelling tot vroeger.

5. Welke woonvormen zijn er en hoe wordt nagegaan welke woonvorm het best past bij een individu?

Als je kijkt naar het wonen moet je een onderscheid maken in:

- beschut wonen / besloten wonen; vaak op de oude terreinen bijv. Piusoordterrein
- wonen in de wijk met directe 24-uurs zorg of indirecte 24 uurszorg
- meer zelfstandig wonen.

Als je kijkt naar de doelgroep waar jij het over hebt, dus de leerlingen die straks uitstromen naar beschermd wonen/werken zullen vooral wonen in de wijk met directe of indirecte 24-uurs zorg.

Bij directe 24-uurs zorg wonen de bewoners in een inleunappartement. Er is een team in de directe nabijheid van de bewoner en is er vaak een gemeenschappelijke woonkamer naast een eigen appartement met een inpanidige voordeur.

Bij indirecte 24-uurs zorg is er 24 uur achtervang maar woont de bewoner in een aanleunappartement met een directe ontsluiting met buiten. De bewoner is hier meer

zelfstandig en krijgt begeleiding op gezette tijden maar kan altijd terugvallen op begeleiding indien nodig.

Een enkeling uit de doelgroep zal wat zelfstandiger wonen, dus zelf woonruimte huren en dan begeleiding op afstand krijgen.

6. Hoe ervaart de cliënt de overgang naar een bepaalde woonvorm/ Hoe ervaart zijn familie of ander eigen netwerk de overgang?

Dat ligt bij elk individu anders, erg individueel bepaalt.

Wel is het zo, en dat is ook de visie van MEE dat ouders en de persoon in kwestie op tijd beginnen met oriënteren want vanuit die positie is nog van alles mogelijk.

Op 15/16 jarige leeftijd kunnen leerlingen misschien nog niet zeggen wat ze wel willen maar ze kunnen al vaak goed aangeven wat ze zeker niet willen.

Gelukkig gaan ouders steeds vaker op tijd oriënteren zodat de persoon in kwestie aan het idee gaat wennen dat hij/zij op zichzelf gaat wonen. Dus tijd heeft in die zin ook een functie.

7. Welke vaardigheden moet een cliënt bezitten om in aanmerking te komen voor een bepaalde woonvorm?

Dat vind ik moeilijk te beantwoorden. Het is niet zo dat op het moment dat iemand niet zelfstandig kan koken of niet zelf de was kan doen dat je dan niet ergens voor in aanmerking komt, eigenlijk is het andersom.

Als blijkt dat iemand niet zelf kan koken of de was kan doen en je kijkt verder naar zijn/haar ondersteuningsvraag dan kom je waarschijnlijk tot de conclusie dat wonen met verblijf nodig is.

Maar het voordeel is dat wanneer iemand veel zelfstandig kan dat je dan minder afhankelijk van zorg wordt en daar willen we uiteindelijk allemaal naar toe.

Huishoudelijke ondersteuning valt onder de gemeente (de Wet Maatschappelijke Ondersteuning) wanneer mensen een functiegerichte indicatie hebben.

Wanneer je een zorgzwaartepakket (ZZP) nodig hebt, dus ondersteuning bij meerdere functies zoals bij persoonlijke verzorging of begeleiding individueel, dan zit daar ook de ondersteuning bij huishoudelijke vaardigheden in.

8. Bent U bekend met het instrument INVRA-wonen? Welk instrument gebruikt MEE? En kan dit instrument meewegen bij een ondersteuningsaanbod?

Ik ken de INVRA-wonen zelf niet maar weet dat het een feitelijke vragenlijst is over vaardigheden met betrekking tot wonen. Bij MEE gebruiken we op dit moment de taxatieschaal wonen van Bert Reintjes. Deze schaal wordt ingezet om een goed zicht te krijgen op de verschillende vaardigheden en de mate van ondersteuning hierbij. We kunnen met de taxatieschaal een heel gedetailleerd beeld creëren van welke vaardigheden kan de persoon zelf, waar heeft de persoon ondersteuning bij nodig, deze vaardigheden kan de persoon leren en deze vaardigheden moeten worden overgenomen.

De taxatieschaal wonen is een voorloper geweest van alle taxatieschalen.

Het zou zo maar kunnen zijn dat we bij MEE deze taxatieschaal loslaten en voor een andere kiezen, dit in het kader van bezuinigingen. Dan moet je keuzes maken.

9. Wordt dit instrument gebruikt voor het meten van bepaalde vaardigheden voor een bepaalde woonvorm?

De taxatieschaal wonen is één van de eerste geweest die vaardigheden, die iemand nodig heeft om zelfstandig of begeleid zelfstandig gaat wonen, goed in kaart brengt. En ook een heel uitgebreid advies geeft. De schaal zegt niet alleen welke zorg iemand nodig heeft maar brengt ook in kaart de leerbaarheid van een persoon. De schaal brengt dit heel gedetailleerd in kaart en laat ook zien waar de piekmomenten liggen. De taxatieschaal geeft ook advies voor wat betreft de steunstructuur die iemand nodig heeft en dit kunnen

wij inmiddels omzetten in heeft iemand een functiegerichte indicatie nodig of heeft iemand een zorgzwaartepakket 1 of hoger nodig.

Wij gebruiken de taxatieschaal ook bij ouderprojecten, waar je te maken hebt met individuele en gedeelde zorg. Welke begeleiding heb je wanneer nodig. Met andere woorden: wanneer 16 mensen in een woonproject komen te wonen dan heb je 1 op 1 begeleidingsmomenten (bijv. wanneer iemand wil leren koken) maar je hebt ook begeleiding nodig bij het gezamenlijk eten, dat heet dan de gedeelde zorg. De taxatieschaal geeft de mogelijkheid om de individuele uitkomsten aan elkaar te koppelen dan advies te geven van wanneer je welke deskundigheid op die woongroep nodig hebt.

De afgelopen jaren zijn er op de taxatieschaal wonen vele alternatieven ontwikkeld.

10. Is de ondersteuning aan verandering onderhevig. Hoe worden de ontwikkelingsmogelijkheden bij cliënten verduidelijkt? Kunnen wij er in de onderwijspraktijk iets mee?

De leerlingen die wij tegenkomen zijn leerlingen die nog thuis wonen en misschien uiteindelijk wel iets met de was kunnen doen of en eenvoudige maaltijd kunnen bereiden, wellicht nog met begeleiding, maar ze wonen nog thuis en thuis gebeurt dat niet.

Uitgaande van degene die leerbaar hier in zijn, dat kun je als school het beste beoordelen, hier kan een onderscheid in gemaakt worden. Ik zou me kunnen voorstellen dat je in het traject, wat je als school ondersteunt van thuiswonend naar uiteindelijk begeleid zelfstandig wonen, dat je daar in gaat kijken hoe je vanuit de thuissituatie een aantal dingen kunt gaan oefenen. Al is het maar om meer zicht te krijgen van wat kan iemand al en wat nog niet. Je kunt kijken of ze daar leerbaar in zijn.

Ik moet zeggen dat ik zeer tevreden ben over het samenwerkingstraject dat MEE met het speciaal onderwijs heeft. Ik heb niet zo'n goed inzicht op de inhoudelijke lesstof. Ik vind dat "de Bodde" een actieve positie inneemt als het gaat om het toekomstgerichte. Zeker als het gaat om de schoolverlaters, waarbij het wonen/werken/vrije tijd, en daar ook kijken en wijzen op de mogelijkheden die er zijn voor de ouders om ondersteuning te vragen bij MEE of iets dergelijks.

Bijlage 6

Uitkomsten enquête actief huishoudelijke vaardigheidsrepertoire bij 10 oud-leerlingen				
	Huishoudelijke vaardigheid	zelfstandig	met hulp	Dit doet iemand anders voor mij
Vaardigheden op het gebied van koken/boodschappen doen	tafel dekken	XXXXXXXXXX (9)	X(1)	
	tafel afruimen	XXXXXXXXXXXX(10)		
	koffie/thee zetten	XXXXXXXXXX(8)	X(1)	X(1)
	gebruik van de vaatwasser	XXXXXX(5)	XX (2)	XXX(3)
	afwassen	XXXXXXXXXX(8)	XX(2)	
	afdrogen	XXXXXXXXXXXX(10)		
	gebruik van oven	XXXXX(4)	XXXXX(4)	XX(2)
	gebruik van magnetron	XXXXXX (5)	XXX XX(5)	
	gebruik van fornuis	XXX(3)	XXXXX(4)	XXX(3)
	eenvoudige gerechten klaarmaken	XXX(3)	XXXXXX(5)	XX(2)
	warme maaltijd koken		XXXXXX(5)	XXXXXX(5)
	enkele boodschappen doen	XXXXXXXXXX(8)	XX(2)	
	boodschappen doen voor de warme maaltijd	X(1)	XXX(3)	XXXXXXX(6)
Vaardigheden op het gebied van wassen/drogen /strijken	handwasje doen	X(1)		XXXXXXXXXXXX(9)
	sorteren van de was	XXXXXX(5)	XXXXX(4)	X(1)
	wasmachine bedienen	XXXXXXXXXX(7)	XX(2)	X(1)
	drogen van de was			
	strijken	XX(2)	XXXXXX(5)	XXX(3)
Vaardigheden op het gebied van schoonmaken en opruimen	schone was opruimen	XXXXXXXXXXXX(10)		
	appartement schoonmaken, lichte schoonmaaktaken	XXXXXXX(6)	XXXXX(4)	
	appartement opruimen	XXXXXXXXXX(8)	XX(2)	
	appartement schoonmaken, grotere schoonmaaktaken		XXX(3)	XXXXXXX(7)
	kast overzichtelijk inruimen	XXXXXXX(6)	XXX(3)	X(1)
Overige vaardigheden	belangrijke papieren opbergen		XX(2)	XXXXXXXXXX(8)
	zuinig omgaan met energie	XXXXXXXXXX(8)	XX(2)	
	knoop aanzetten	X(1)		XXXXXXXXXXXX(9)

Opmerkingen hierbij:

- koffie zetten gebeurt 9 maal met een senseoapparaat, 1 maal met koffiezetapparaat.
- 6 oud-leerlingen eten gezamenlijk in een gezamenlijke ruimte.
- Hier wordt de warme maaltijd gezamenlijk, met hulp van begeleiding, bereid.
- 4 oud-leerlingen eten alleen in het appartement, 2 hiervan koken met hulp, 2 nemen een diepvriesmaaltijd.
- 5 oud-leerlingen hebben een magnetron in het appartement, 5 oud-leerlingen een combimagnetron.
- 9 oud-leerlingen hebben een eigen wasmachine in het appartement, 1 oud-leerling heeft geen wasmachine.
- 6 oud-leerlingen bedienen de wasmachine met een stappenplan (met picto's).
- 9 oud-leerlingen hebben een droger, 1 oud-leerling heeft geen droger.
- De was wordt individueel gedaan, niet in groepsverband. Bij 1 oud-leerling verzorgt de ouder de was.
- 2 oud-leerlingen volgen een cursus kleding wassen.
- 2 oud-leerlingen volgen een strijkcursus.
- Elke oud-leerling krijgt regelmatig hulp van een huishoudelijke dienst bij het schoonhouden van het appartement.
- De lichtere schoonmaaktaken worden zelfstandig of wel met hulp uitgevoerd.

Bijlage 7

Uitkomsten enquête uitvoering van huishoudelijke vaardigheden ingevuld door 8 leerlingen				
	Huishoudelijke vaardigheid	zelfstandig	met hulp	Dit doet iemand anders voor mij
Vaardigheden op het gebied van koken/boodschappen doen	tafel dekken	XXXXXX (5)	XXX (3)	
	tafel afruimen	XXXXXXXX (7)		X (1)
	koffie/thee zetten	XXXXXXX (6)		XX (2)
	gebruik van de vaatwasser	XXX (3)	XX (2)	X (1) 2 n.v.t.
	afwassen	XXXXXXXX (7)		X (1)
	afdrogen	XXXXXX (5)	X (1)	XX (2)
	gebruik van oven	X (1)	XXX (3)	XXXX (4)
	gebruik van magnetron	XXXX (4)	X (1)	XXX (3)
	gebruik van fornuis	XX (2)	XXXX (4)	XX (2)
	eenvoudige gerechten klaarmaken	XXXX (4)	XXXX (4)	
	warmer maaltijd koken		XXXXXXXXXX (8)	
	enkele boodschappen doen	XXXX (4)	XXX (3)	X (1)
	boodschappen doen voor de warme maaltijd	XX (2)	XXXXX (5)	X (1)
Vaardigheden op het gebied van wassen/drogen/strijken	handwasje doen	XX (2)		XXXXXXX (6)
	sorteren van de was	X (1)		XXXXXXXX (7)
	wasmachine bedienen	X (1)	XX (2)	XXXXX (5)
	drogen van de was			
	strijken		XXX (3)	XXXXX (5)
	schone was opruimen	XXXXX (5)	X (1)	XX (2)
Vaardigheden op het gebied van schoonmaken en opruimen	Appartement/slaapkamer schoonmaken, lichte schoonmaaktaken	XXXX (4)	XX (2)	XX (2)
	Appartement/slaapkamer opruimen	XXXX (4)	XX (2)	XX (2)
	Appartement/slaapkamer schoonmaken, grotere schoonmaaktaken	X (1)	XX (2)	XXXXX (5)
	kast overzichtelijk inruimen	XXX (3)	XXX (3)	XX (2)
Overige vaardigheden	belangrijke papieren opbergen			XXXXXXXXXX (8)
	zuinig omgaan met energie	XXXXXXX (6)	XX (2)	
	knoop aanzetten			XXXXXXXXXX (8)

Uitkomsten enquête uitvoering huishoudelijke vaardigheden van de leerling ingevuld door 8 ouders/verzorgers				
	Huishoudelijke vaardigheid	zelfstandig	met hulp	Dit doet iemand anders voor mij
Vaardigheden op het gebied van koken/boodschappen doen	tafel dekken	XXXXXXXX (8)		
	tafel afruimen	XXXXXXXX (8)		
	koffie/thee zetten	XXXXX (5)	XXX (3)	
	gebruik van de vaatwasser	X (1)	XXX (3)	XX (2) 2 N.V.T.
	afwassen	XXXX (4)	XX (2)	XX (2)
	afdrogen	XXXXXXXX (7)		X (1)
	gebruik van oven		XXX (3)	XXXXX (5)
	gebruik van magnetron	XXXXX (5)	XX (2)	X (1)
	gebruik van fornuis	X (1)	XXXXX (5)	XX (2)
	eenvoudige gerechten klaarmaken	XXXX (4)	XXXX (4)	
	warme maaltijd koken		XXXX (4)	XXXX (4)
	enkele boodschappen doen	XXXX (4)	X (1)	XXX (3)
	boodschappen doen voor de warme maaltijd	XX (2)		XXXXXX (6)
Vaardigheden op het gebied van wassen/drogen/strijken	handwasje doen	X (1)		XXXXXXXX (7)
	sorteren van de was	XX (2)	X (1)	XXXXX (5)
	wasmachine bedienen	X (1)	XX (2)	XXXXX (5)
	drogen van de was	XX (2)	XXX (3)	XXX (3)
	strijken		XX (2)	XXXXXX (6)
	schone was opruimen	XX (2)	XXX (3)	XXX (3)
Vaardigheden op het gebied van schoonmaken en opruimen	Appartement/kamer schoonmaken, lichte schoonmaaktaken	XXXX (4)	XX (2)	XX (2)
	appartement /kamer opruimen	XXXX (4)	XX (2)	XX (2)
	appartement /kamer schoonmaken, grotere schoonmaaktaken		XXX (3)	XXXXX (5)
	kast overzichtelijk inruimen	XX (2)	XXX (3)	XXX (3)
	belangrijke papieren opbergen		XX (2)	XXXXXX (6)
Overige vaardigheden	zuinig omgaan met energie	XX (2)	XX (2)	XXXX (4)
	knoop aanzetten	X (1)		XXXXXXXX (7)

Bijlage 8

Uitkomsten van leervragen op gebied van huishoudelijke vaardigheden ingevuld door 8 leerlingen				
	Huishoudelijke vaardigheid	Ja, hierbij is een leervraag	Nee, hierbij is er geen leervraag	Geen mening
Vaardigheden op het gebied van koken/boodschappen doen	tafel dekken	X (1)	XXXXXXXX (7)	
	tafel afruimen	X (1)	XXXXXXXX (7)	
	koffie/thee zetten	koffie XXX (3) thee XX (2)	koffie XXXX (4) thee XXXXXX (6)	X (1)
	gebruik van de vaatwasser	XXX (3)	XXXX (4)	X (1)
	afwassen	XX (2)	XXXXXX (6)	
	afdrogen		XXXXXXXXX (8)	
	gebruik van oven	XXXXXX (5)	XXX (3)	
	gebruik van magnetron	XXXX (4)	XXX (3)	X (1)
	gebruik van fornuis	XXXXXX (5)	XX (2)	X (1)
	eenvoudige gerechten klaarmaken	XXXXXX (6)	XX (2)	
	warme maaltijd koken	XXXXXXXXX (7)	X (1)	
	enkele boodschappen doen	XXXX (4)	XXXX (4)	
	boodschappen doen voor de warme maaltijd	XXX (3)	XXXXX (5)	
Vaardigheden op het gebied van wassen/drogen/strijken	handwasje doen	XX (2)	XXX (3)	XXX (3)
	sorteren van de was	XXXXXX (6)	XX (2)	
	wasmachine bedienen	XXXXXXXXX (7)	X (1)	
	drogen van de was	XXXXXX (6)	XX (2)	
	strijken	XXXXXX (5)	XXX (3)	
	was ophangen	XXXXXX (5)	XXX (3)	
Vaardigheden op het gebied van schoonmaken en opruimen	sopje maken		XXXXXXXXXX (8)	
	stofzuigen	X (1)	XXXXXXXXX (7)	
	dweilen	X (1)	XXXXXXXXX (7)	
	ramen zemen	X (1)	XXXXXX (6)	X (1)
	sanitair (wastafel/wc) schoonmaken	X (1)	XXXXX (5)	XX (2)
	kast schoonmaken	X (1)	XXXXXXXXX (7)	

Uitkomsten van leervragen op gebied van huishoudelijke vaardigheden ingevuld door 8 ouders/verzorgers				
	Huishoudelijke vaardigheid	Ja, hierbij is een leervraag	Nee, hierbij is er geen leervraag	Geen mening
Vaardigheden op het gebied van koken/boodschappen doen	tafel dekken	X (1)	XXXXXXXX (7)	
	tafel afruimen		XXXXXXXXXX (8)	
	koffie/thee zetten	XXX (3)	XXXX (4)	X (1)
	gebruik van de vaatwasser	XXX (3)	XXXX (4)	X (1)
	afwassen	XXX (3)	XXXXX (5)	
	afdrogen		XXXXXXXXXX (8)	
	gebruik van oven	XXXXXXXXXX (8)		
	gebruik van magnetron	XXXX (4)	XXX (3)	X (1)
	gebruik van fornuis	XXXX (4)	XX (2)	XX (2)
	eenvoudige gerechten klaarmaken	XXXXXXXX (7)	X (1)	
	warme maaltijd koken	XXXXXXXXXX (8)		
	enkele boodschappen doen	XXXX (4)	XXX(3)	X (1)
	boodschappen doen voor de warme maaltijd	XXXXXXX (6)	XX (2)	
Vaardigheden op het gebied van wassen/drogen /strijken	handwasje doen	XXXXXXX (6)	X (1)	X (1)
	sorteren van de was	XXXXXXX (6)	XX (2)	
	wasmachine bedienen	XXXXXXXXXX (8)		
	drogen van de was	XXXXXXXXXX (7)	X (1)	
	was ophangen	XXXXXXXXXX(7)	X (1)	
	strijken	XXXXXXXXXX (8)		
Vaardigheden op het gebied van schoonmaken en opruimen	sopje maken	XXXXX (5)	XXX (3)	
	stofzuigen	X (1)	XXXXXXXX (7)	
	dweilen	XX (2)	XXXX (4)	XX (2)
	ramen zemen	XXXXXXXXXX (7)	X (1)	
	sanitair (wastafel/wc) schoonmaken	XXXXXXXXXX (7)		X (1)
	kast schoonmaken	XXXX (4)		XXXX (4)

Bijlage 9

Uitkomsten van leervragen op gebied van huishoudelijke vaardigheden ingevuld door 8 leerlingen, na de tweede meting				
	Huishoudelijke vaardigheid	Ja, hierbij is een leervraag	Nee, hierbij is er geen leervraag	Geen mening
Vaardigheden op het gebied van koken/boodschappen doen	tafel dekken	X (1)	XXXXXXXX (7)	
	tafel afruimen	X (1)	XXXXXXXX (7)	
	koffie/thee zetten	koffie XXX (3) thee XX (2)	koffie XXXX (4) thee XXXXXX (6)	X (1)
	gebruik van de vaatwasser	XXX (3)	XXXX (4)	X (1)
	afwassen	XX (2)	XXXXXX (6)	
	afdrogen		XXXXXXXXX (8)	
	gebruik van oven	XXXXXX (5)	XXX (3)	
	gebruik van magnetron	XXXXXX(5)	XXX (3)	
	gebruik van fornuis	XXXXXX (5)	XX (2)	X (1)
	eenvoudige gerechten klaarmaken	XXXXXXX (6)	XX (2)	
	warme maaltijd koken	XXXXXXX (6)	XX (2)	
	enkele boodschappen doen	XXXX (4)	XXXX (4)	
	boodschappen doen voor de warme maaltijd	XXXX (4)	XXXX (4)	
Vaardigheden op het gebied van wassen/drogen/strijken	handwasje doen	XXX (3)	XX (2)	XXX (3)
	sorteren van de was	XXXXXXX (6)	XX (2)	
	wasmachine bedienen	XXXXXXXXX (7)	X (1)	
	drogen van de was	XXXXXXX (6)	XX (2)	
	strijken	XXXXXX (5)	XXX (3)	
	was ophangen	XXXXXXX (6)	XX (2)	
Vaardigheden op het gebied van schoonmaken en opruimen	sopje maken	XX (2)	XXXXXX (6)	
	stofzuigen	X X(2)	XXXXXX (6)	
	dweilen	XXX (3)	XXXXX (5)	
	ramen zemen	X (1)	XXXXXX (6)	X (1)
	sanitair (wastafel/wc) schoonmaken	XX (2)	XXXXX (5)	X (1)
	kast schoonmaken	XX (2)	XXXXXX (6)	